

Άννα Β. Γενιό

Διδάκτωρ Ιστορικών Επιστημών, καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας των Επιστημών της Ουκρανίας του Πανεπιστημίου Μπορίς Γρίντσενκο του Κιέβου

Ο ΕΚΠΑΤΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΜΑΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΑΖΟΦΙΚΗΣ ΤΟ 1778

ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΗΓΩΝ

Σήμερα οι Έλληνες, είτε διασκορπισμένοι, είτε οργανωμένοι σε συμπαγείς μορφές, αποτελούν μια από τις πιο πολυάριθμες εθνικές ενότητες της Ουκρανίας. Εξαιτίας αυτού, η ιστορία του σχηματισμού της στο έδαφος της Ουκρανίας παραμένει επίκαιρη.

Ο ξεριζωμός των Ελλήνων από την Κριμαία είναι δύσκολο να εξεταστεί, εάν δε ληφθούν υπόψη οι κοινωνικές και οι πολιτικές περιστάσεις στο Χανάτο της Κριμαίας, στο έδαφος του οποίου ζούσαν οι χριστιανοί μέχρι το 1778, και οι σχέσεις του με τις δύο μεγάλες αυτοκρατορίες – τη Ρωσική και την Οθωμανική.

Η ιστορία των πολιτικών σχέσεων μεταξύ του Χανάτου της Κριμαίας, της Ρωσίας και της Τουρκίας ανέκαθεν έλκυε την προσοχή των μελετητών. Το ενδιαφέρον προκαλούσε η ασάφεια των ισχυρισμών περί της επιρροής πάνω σε εσωτερικά θέματα της χερσονήσου αφενός μεν της ρωσικής κυβέρνησης, αφετέρου δε της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η ανάλυση των πηγών πάνω στο προαναφερόμενο ζήτημα επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι το θέμα δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Παρά τις επιστημονικές επιτεύξεις των σοβιετικών και σύγχρονων ιστορικών του 19ου – αρχών του 20ου αιώνα, στις μελέτες του ζητήματος υπάρχουν αρκετά κενά, ενώ σε μεμονωμένες περιπτώσεις σε μονογραφίες και άρθρα λαμβάνει χώρα η παρεκτροπή από την αλήθεια, η αποσιώπηση κάποιων σημαντικών γεγονότων ή επιλεκτική διαφώτιση γεγονότων, και οι υποκειμενικές αξιολογήσεις της δραστηριότητας της ρωσικής κυβέρνησης σχετικά με τον εκπατρισμό των Ελλήνων της Αζοφικής.

Στην προσπάθεια να διασαφηνίσουμε το επίπεδο αξιοπιστίας των πηγών, οι οποίες αφορούν τον εκπατρισμό των Ελλήνων, πραγματοποιήσαμε μια σύγκριση των δημοσιευμένων πηγών με εκείνες του Αρχείου (κυρίως με τα περιεχόμενα του Κρατικού Αρχείου Αρχαίων Εγγράφων της Ρωσίας και του Κρατικού Στρατιωτικού και Ιστορικού Αρχείου της Ρωσίας) και καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι στη συλλογή του Μ. Ντουμπρόβιν «Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία» [1] – την πιο πλήρη συλλογή

των δημοσιευμένων πηγών πάνω στο παρόν θέμα – δεν συμπεριελήφθησαν κάποια στοιχεία για τη μη επιθυμία των χριστιανών να μεταναστεύσουν στη Ρωσία. Επίσης δεν είχαν συμπεριληφθεί κάποιες πηγές οι οποίες χαρακτήριζαν – όχι με τον καλύτερο τρόπο – τις ενέργειες του ρωσικού στρατού στην Κριμαία πριν και κατά τη διάρκεια της μετανάστευσης, καθώς και κάποιες επιστολές των παραγόντων της κριμαϊκής κυβέρνησης προς τον Χάνο και παράγοντες της Ρωσίας με παρακλήσεις για την αποτροπή της εξόδου των χριστιανών. Οι πηγές επιτρέπουν να ισχυριστεί κανείς ότι όχι όλοι οι χριστιανοί εξέφρασαν την επιθυμία να μετοικήσουν στη Ρωσία.

Από την ανάλυση των πηγών προκύπτει ότι η ιδέα του εκπατρισμού των χριστιανών της Κριμαίας πρωτοεμφανίστηκε το 1771, και συγκεκριμένα στις 24 Σεπτεμβρίου του 1771 στην Ιερά Σύνοδο, όπου και συζητήθηκε το θέμα σχετικά με τη μοίρα των ελληνικών εκκλησιών στην Κριμαία μετά την κατάληψή τους από το ρωσικό στρατό (το Σεπτέμβριο του 1771, κατά τη διάρκεια του Ρώσο-τουρκικού πολέμου 1768-1774 ο ρωσικός στρατός υπό τη διοίκηση του Β. Μ. Ντολγορούκοβ, έχοντας καταλάβει το φρούριο Περκόπ, μπήκε στη χερσόνησο και κατέλαβε το Καρασουμπαζάρ, το Μπαχτισαράι, τον Καφά και άλλες πόλεις, και η χερσόνησος de facto έγινε ρωσική). Από τις πηγές προκύπτει ότι ούτε η Ιερά Σύνοδος ούτε ο Μητροπολίτης Ιγνάτιος είχαν αμφιβολίες σχετικά με αυτό. Άλλωστε, στις 24 Σεπτεμβρίου του 1771 η Ιερά Σύνοδος εξέτασε το ζήτημα σχετικά με τη μοίρα των ελληνικών εκκλησιών στην Κριμαία μετά την κατάληψή τους από τα ρωσικά στρατεύματα, και συγκεκριμένα – να ιδρυθεί μια νέα επισκοπή για τη διοίκηση των εκκλησιών της Κριμαίας ή αυτές να υπάγονται σε κάποια ρωσική που λειτουργούσε ήδη:

«2. Περί της λήψης της αποφάσεως από την Ιερά Σύνοδο μαζί με την πνευματική επιτροπή:

1°. Από πού καλύτερα οι ελληνικές εκκλησίες, βρισκόμενες στην πόλη Καφάς και σε άλλες πόλεις της Κριμαίας, να προμηθεύονται αρχιερείς και κληρικούς,

Ο Καφφάς. Έργο χαρακτηριστικής του XVII αιώνα.

2°. Εάν μια νέα επισκοπή ιδρυθεί στην περιοχή του Αζόβ, τότε από πού θα είναι πιο βολικό να μεταφέρονται εκεί οι Ρώσοι και οι Έλληνες αρχιερείς και

3°. Θα είναι καλύτερα να ιδρυθεί μια νέα επισκοπή ή όλα τα προαναφερόμενα να υπάγονται σε μια από τις παλαιές, κατόπιν υποβολής στην Ιερά Σύνοδο της αποφάσεως για την έγκρισή της από την Αυτοκρατορική Της Μεγαλειότητα» [2].

Τοιουτοτρόπως, από την πηγή αυτή προκύπτει ότι η Σύνοδος εκείνη τη χρονική στιγμή δεν είχε καθόλου αμφιβολίες σχετικά με το γεγονός ότι η ελληνική επισκοπή στην Κριμαία, υπαγόμενη στο πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, δεν υφίσταντο πλέον. Συνάμα, το ζήτημα αυτό εξεταζόταν χωρίς τη συγκατάθεση του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης. Το ίδιο βλέπουμε και στην παράκληση του Μητροπολίτη Ιγνατίου προς τη Σύνοδο στις 29 Σεπτεμβρίου του 1771. Παρακαλεί να τον συμπεριλάβουν, ως αρχιερέα, μαζί με την επισκοπή στην υπαγωγή της Ιεράς Συνόδου. Στην παράκληση του Μητροπολίτη δεν υπάρχει καμία αναφορά στο Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης.

Στις 8 Δεκεμβρίου του 1771 ο Ιγνάτιος, χωρίς να λάβει απάντηση σχετικά με την απόφαση της Συνόδου, αποστέλλει την παράκληση απευθείας στην Αυτοκράτειρα, στην οποία ζητά: «μη με αφήσετε να είμαι και πάλι υπό την εξουσία των άπιστων μουσουλμάνων Τατάρων... αλλά να με δεχθείτε και εμένα, τον ταπεινό σκλάβο σας, ανάμεσα στους τελευταίους Ρώσους αρχιερείς, από εδώ και στο εξής να είμαι σκλάβος της Αγίας σας Αυτής Μεγαλειότητας υπό την κυριαρχία και την υποστήριξη της Αυτοκρατορίας Σας και στην υπακοή της Αγίας και Ιεράς Συνόδου» [3].

Μπορεί να υποθέσει κανείς ότι η δραστηριότητα του Ιγνατίου οφείλεται στο γεγονός ότι στη συνεδρίαση της Συνόδου δεν τον ανέφεραν σαν τον αρχιερέα της νέας επισκοπής, και δεν καταλάβαινε τι τον περιμένει σε περίπτωση της προσάρτησης των εκκλησιών της Κριμαίας σε κάποια ρωσική επισκοπή. Όμως ο Ιγνάτιος δεν ζήτησε καμιά μετεγκατάσταση στη Ρωσία, ούτε η Σύνοδος εξέταζε κάτι τέτοιο, που

θα ήταν και παράλογο, διότι το 1771 η Κριμαία de facto θεωρούνταν ρωσική.

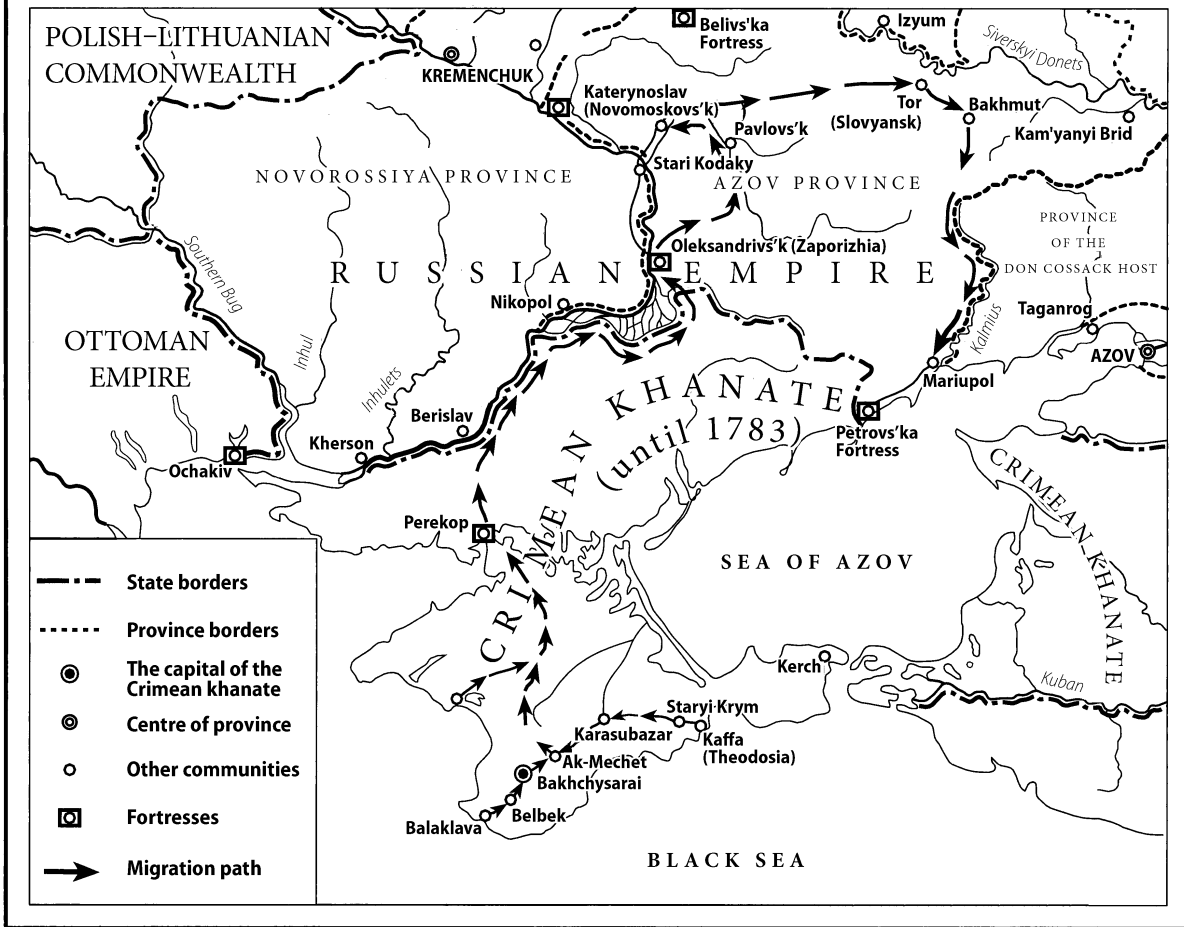
Το 1774 ο Ρώσο-τούρκικος πόλεμος έλαβε τέλος, και στο Κιουτσούκ-Καϊναρτζή στις 10 Ιουλίου του 1774 υπογράφηκε η Συνθήκη ειρήνης, σύμφωνα με την οποία το Χανάτο της Κριμαίας ανακηρύχτηκε ανεξάρτητο από την Οθωμανική Αυτοκρατορία κράτος, το οποίο βρισκόταν υπό την προστασία της Ρωσίας. Στην επιρροή της Ρωσίας εντάχθηκαν τα εδάφη ανάμεσα στο Μπουγ, Δνείπερο και την Περιφέρεια Κίνμπουρν, το φρούριο Κερτς και Γενί Καλέ στις ακτές των στενών του Κερτς και το φρούριο Κίνμπουρν στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας κοντά στο Οτσάκοβ. Έγινε η τελική προσάρτηση στη Ρωσία των εδαφών της περιοχής της Αζοφικής από το φρούριο Πετρόβσκι έως την πόλη Αζόβ. Η Συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή είχε μια ιδιαιτερότητα – τη διατήρηση της θρησκευτικής εξάρτησης των μουσουλμάνων της Κριμαίας από τον Τούρκο Σουλτάνο – τον Χαλίφη όλων των πιστών. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία επίσης διατηρούσε ένα σημαντικό κέντρο επιρροής στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας – το φρούριο Οτσάκοβ. Εκτός τούτου, σχεδόν όλη η παραγωγή και το εξωτερικό εμπόριο της Κριμαίας ήταν στραμμένο προς την τούρκικη αγορά [4]. Η Ρωσία, κατά τη σύναψη και των δύο αυτών συνθηκών, εγγυήθηκε στο Χανάτο συγκεκριμένα δικαιώματα, τα οποία ο Χάνος και οι αξιωματούχοι της Κριμαίας θα θυμηθούν μετά, σχετικά με τον εκπατρισμό των χριστιανών.

Τοιουτοτρόπως, το ζήτημα σχετικά με τη δημιουργία μιας νέας επισκοπής ή την προσάρτηση των εκκλησιών της Κριμαίας σε κάποια ρωσική, έχασε την επικαιρότητά του. Παρά το γεγονός ότι η Κριμαία νομικώς δεν προσαρτήθηκε στη Ρωσία (με εξαίρεση το Κερτς και το Γενί Καλέ), στην πραγματικότητα τα ρωσικά στρατεύματα παρέμειναν και στο υπόλοιπο μέρος της Κριμαίας. Παρέμεινε και το σχέδιο της νομικής προσάρτησης της Κριμαίας στη Ρωσία.

Ακριβώς εκείνο το χρονικό διάστημα στην Κριμαία έφτασε ο υποψήφιος για το θρόνο του Χάνου – ο Ντεβλέτ Γκιρέι. Στην προσπάθειά του να εξασφαλίσει την υποστήριξη της Υψηλής Πύλης, εξέφρασε την ετοιμότητα να εξαλείψει την ανεξαρτησία της Κριμαίας. Στις αρχές του 1775 ο Ντεβλέτ Γκιρέι ανακήρυξε τον εαυτό του Χάνο και με τη βοήθεια των Οθωμανικών στρατευμάτων κατέλαβε την εξουσία στην Κριμαία. Τοιουτοτρόπως, η Οθωμανική Αυτοκρατορία παραβίασε τη Συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή, παρεμβαίνοντας στις εσωτερικές υποθέσεις του Χανάτου της Κριμαίας. Ο Σαχίμπ Γκιρέι, ο οποίος ήταν Χάνος μέχρι τότε, εγκατέλειψε τη χερσόνησο τον Απρίλιο του 1775 [5].

Προκειμένου να ενισχυθεί η επιρροή της στην Κριμαία, η ρωσική κυβέρνηση έλαβε την απόφαση να ανεβάσει στο θρόνο τον εγκάθετό της. Η επιλογή έπεσε πάνω στον καλγκά Σαγκίν Γκιρέι. Ήταν γνωστό ότι ήταν πολύ δυσαρεστημένος με το γεγονός ότι ο Τούρκος Σουλτάνος διατηρούσε την πνευματική εξου-

RELOCATION OF THE GREEKS FROM THE CRIMEA TO THE AZOV REGION (1778-1780)

Ο χάρτης του εκπατρισμού των Ελλήνων από την Κριμαία

σία πάνω στην Κριμαία. Το φθινόπωρο του 1774 ο Σαγκίν Γκιρέι απευθύνθηκε προς τη ρωσική κυβέρνηση με παράκληση να τον ενισχύσουν με στρατεύματα και χρήματα προκειμένου να γίνει Χάνος. Εκμεταλλευόμενη τις ενέργειες της Τουρκίας, η Ρωσία στις 23 Νοεμβρίου του 1776 εισήγαγε τα στρατεύματά της στο Περεκόπ και υποστήριξε τον Σαγκίν Γκιρέι. Ο Β. Σουβόροφ κατόπιν εντολής της Αικατερίνης Β' τον ανακήρυξε Χάνο. Στις 28 Μαρτίου του 1777 το Συμβούλιο του Χανάτου της Κριμαίας εξάλειψε τον Ντεβλέτ Γκιρέι και αναγνώρισε τον Σαγκίν Γκιρέι Χάνο. Μετά από τα προαναφερόμενα γεγονότα η κυβέρνηση των Τατάρων απευθύνθηκε επίσημα προς τη Ρωσία με παράκληση να παραμείνουν στην Κριμαία τα ρωσικά στρατεύματα [6].

Η ρωσική κυβέρνηση έλαβε απόφαση να δώσει στον Σαγκίν Γκιρέι σχετική ελευθερία στη διοίκηση του Χανάτου και έθεσε το ζήτημα του καθορισμού της κληρονομικής διαδοχής του Χάνου. Αυτό ερχόταν σε αντιπαράθεση με τη Συνθήκη ειρήνης του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή και στερούσε από την αριστοκρατία της Κριμαίας τη δυνατότητα να επηρεάζουν την εκλογή των Χάνων. Στις 3 Ιουνίου του 1777 ο Π. Ο. Ρουμιάντσεβ-Ζαντουναΐσκι στην επιστολή του προς τον Ο. Ο. Προζορόβσκι έγραφε:

«Η Μεγαλειοτάτη, γνωρίζοντας πολύ καλά προσωπικά τα προτερήματα που διαθέτει ο Χάνος προς τη διοίκηση εκείνου του τόπου, τον αφήνει με πλήρη ελευθερία να κυριαρχεί εκεί. Λαμβάνοντας υπόψη αυτά, εσείς πρέπει να απομακρυνθείτε, να μην εμπλέκεστε στις υποθέσεις του Χάνου και του Χανάτου, διότι δε μας αφορούν» [7].

Στις 25 Αυγούστου του 1777 Η Αικατερίνη Β' επίσημα συνεχάρη τον Χάνο.

Ακριβώς από εκείνη τη στιγμή μπορούμε να μιλάμε για το σχηματισμό του ρωσικού προτεκτοράτου πάνω στο Χανάτο της Κριμαίας, εφόσον το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό των διμερών κρατικών σχέσεων, βασιζόμενων πάνω στη συμφωνία περί της προστασίας, αποτελεί η χορήγηση στο κράτος-προστάτη των εξωτερικών πολιτικών δικαιωμάτων του υπό κηδεμονία κράτους με την τυπική διαφύλαξη των χαρακτηριστικών της κρατικής υπόστασης. Συγχρόνως, δεν είναι τόσο σημαντικό εάν το προτεκτοράτο είχε επισημοποιηθεί νομικώς, διότι ο Σαγκίν Γκιρέι ανέβηκε στο θρόνο χάρη στη δύναμη των ρωσικών όπλων, που είχε ως αποτέλεσμα την άρνηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να αναγνωρίσει τον νέο Χάνο. Υπό αυτές τις συνθήκες ο Σαγκίν Γκιρέι δεν μπορούσε να διανοηθεί καν τη διεξαγωγή μίας ανεξάρτητης πολι-

τικής. Οι περιστάσεις τον ανάγκασαν να στρέφεται πλήρως προς τη Ρωσία.

Όμως οι μεταρρυθμίσεις του Σαγκίν Γκιρέι (ο σχηματισμός του κανονικού στρατού με υπόδειγμα του ρωσικού, η διεύρυνση των δικαιωμάτων του χριστιανικού πληθυσμού, οι αλλαγές στο εφοριακό σύστημα με πρότυπο το ευρωπαϊκό, έτσι ώστε φόρους στον Χάνο έπρεπε να πληρώνουν όλοι (ανεξαρτήτως από τη θρησκεία) και η δίωξη των πολιτικών αντιπάλων δεν άρεσαν στην αντιπολίτευση. Στις 2 Οκτωβρίου του 1777 εναντίον του Σαγκίν Γκιρέι ξέσπασε η εξέγερση. Επωφελούμενη από αυτό το γεγονός η Τουρκία διόρισε στο θρόνο νέο Χάνο – τον Σελίμ Γκιρέι. Το Δεκέμβριο εκείνος μαζί με στρατεύματα αποβίβαστηκε στον Καφά με σκοπό να εδραιώσει την εξουσία του. Οι αντίπαλοι του Σαγκίν Γκιρέι έσπευσαν να τον υποδεχτούν. Σε απάντηση η Ρωσία έφερε τα στρατεύματά της γρήγορα σε μαχητική ετοιμότητα και κατάφερε να εμποδίσει την αποβίβαση μεγάλου αριθμού εκ του τούρκικου αποβατικού αγήματος [8].

Ανάμεσα στον πληθυσμό των Τατάρων εκείνη τη χρονική περίοδο δημιουργήθηκαν ομάδες, κάποιες εκ των οποίων προέβαλαν απαιτήσεις σχετικά με τη μη παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις του Χανάτου, οι άλλες – τη διατήρηση των παλαιών σχέσεων μεταξύ της Κριμαίας και της Τουρκίας. Η Κριμαία γνώρισε την κατάρρευση και τις προστριβές, ακόμα και ένοπλες συγκρούσεις λάμβαναν χώρα. Η εσωτερική διαμάχη είχε ιδιαίτερο αντίκτυπο στην κατάσταση των Ελλήνων, οι οποίοι υποστήριζαν τη Ρωσία και υπόσχονταν βοήθεια στα ρωσικά στρατεύματα. Αυτό σχετιζόταν με τη θρησκευτική αντιπάθεια προς τους έχοντες εξουσία και με τον πολιτικό υπολογισμό: η νίκη της Ρωσίας στη χερσόνησο θα έφερνε μια νέα τάξη πραγμάτων, η οποία θα ευνοούσε περισσότερο τον χριστιανικό πληθυσμό [9].

Η ιστορία γνωρίζει πολλά παραδείγματα όταν τα πολιτικά κινήματα κατεστάλησαν με τη βοήθεια των ένοπλων δυνάμεων. Ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα άσκησης πίεσης πάνω στην εσωτερική πολιτική του Χανάτου ήταν η απόφαση της Ρωσίας να καταστείλει την εξέγερση στην Κριμαία με τη βοήθεια των όπλων. Στις 17 Φεβρουαρίου του 1778 τα στρατεύματα του Σελίμ Γκιρέι, κατόπιν εντολής του Πρίγκιπα Ο. Ο. Προζορόβσκι, περικυκλώθηκαν από τον ρωσικό στρατό. Ο Σελίμ αναγκάστηκε να παραιτηθεί από την εξουσία υπέρ του Σαγκίν Γκιρέι [10].

Παρά την αποτυχία της, η Υψηλή Πύλη δεν αναγνώρισε τον Σαγκίν Γκιρέι ως Χάνο. Θεωρούσε την εκλογή του μη νόμιμη. Μόνο χάρη στις ενέργειες του Σταχίεβ, ο οποίος συνέχισε απειλούσε την Οθωμανική Αυτοκρατορία με τη ρήξη των οποιωνδήποτε σχέσεων με τη Ρωσία και με την παρέμβαση της Γαλλίας, η Υψηλή Πύλη αναγκάστηκε να δώσει στον Σαγκίν Γκιρέι τη Χάρτα αναγνώρισής του ως Χάνο [11].

Ο Σαγκίν Γκιρέι πληρωνόταν από τη Ρωσία, όμως η αυτοκρατορική κυβέρνηση δεν τον εμπιστευόταν πλήρως: λαμβάνοντας υπόψη τον ασταθή του χαρα-

κτήρα, εκείνος θα μπορούσε οποιαδήποτε στιγμή να προδώσει τα συμφέροντα του κράτους που τον προστάτευε. Στις 10 Νοεμβρίου του 1777 ο Π. Ρουμιάντσεβ έλαβε επιστολή από την Αικατερίνη Β', στην οποία έγραφε: «Ελπίζουμε ότι ο τωρινός Χάνος θυμάται και αναγνωρίζει ότι ο τίτλος του Χάνου, που απέκτησε, θα ήταν απλώς ένα όνειρο χωρίς τη βοήθεια και την προστασία μας, ότι μόνο στη Ρωσία οφείλει την άνοδό του, και ότι για την περαιτέρω διασφάλιση και την ακεραιότητα του νέου του τατάρικου κτήματος θα πρέπει και στο μέλλον να υπακούει εξ ολοκλήρου τη διοίκηση της αυλής μας, και οι ενέργειές του να συμμορφώνονται στα πολιτικά της συμφέροντα» [12]. Όπως βλέπουμε η ρητορική της Ρωσίας δεν άλλαξε έως και σήμερα.

Την κατάσταση η οποία επικρατούσε στη νότια Ρωσία στα τέλη του 1777 – αρχές του 1778, ο Π. Ρουμιάντσεβ ονόμασε "κρίση", δηλαδή, κρίση στις σχέσεις μεταξύ της Ρωσικής και της Οθωμανικής Αυτοκρατοριών. Ο πόλεμος μπορούσε να ξεσπάσει οποιαδήποτε στιγμή. Υπό αυτές τις συνθήκες ο Ρουμιάντσεβ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι καθίσταται αδύνατη η διατήρηση της ανεξαρτησίας της Κριμαίας: εάν το Χανάτο της Κριμαίας θα θεωρείτο ανεξάρτητο, ο πόλεμος θα ήταν ατελείωτος και άσκοπος. Ακριβώς εκείνη τη χρονική περίοδο οι ενέργειες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σχετικά με την επανάκτηση των θέσεων που χάθηκαν σύμφωνα με τη Συνθήκη ειρήνης του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή έγιναν πιο έντονες. Οι σχέσεις μεταξύ της Ρωσίας και της Υψηλής Πύλης επιδεινώθηκαν πάλι. Με βάση τα προαναφερόμενα ο Π. Ρουμιάντσεβ στις 24 Νοεμβρίου του 1777, πρότεινε στην Αικατερίνη Β' σχέδιο προσάρτησης της Κριμαίας στη Ρωσία. Συγκεκριμένα γράφει ότι οι Τούρκοι «άναψαν σπίθα άσβεστης φλόγας εχθρότητας ανάμεσα σε εμάς και Τατάρους, κάθε στιγμή έτοιμης να αναζωπυρωθεί, και τελικά σκεπάστηκαν από τη φλόγα, που τους ίδιους καταβροχθίζει, και εξ' αιτίας αυτού οι συνεχιζόμενες εν ειρήνη σαν (να ήσαν) στον πόλεμο δαπάνες μεγάλες και ακατανόητες για την συντήρηση του στρατού καταναλώνονται, και η απόλυτη εξάντληση και εξαθλίωση τα στρατεύματα ταλανίζουν, και οι Τάταροι για πολλοστή φορά από το όπλο της Αυτοκρατορικής Σας Μεγαλειότητας έχουν ξεφύγει, και από τη λεπίδα του σπαθιού, κρυφά και φανερά για την καταστροφή μας να εξεγείρονται και να σκαρώνουν δε σταματάνε, θεωρώ τον πόλεμο σαν από ανάγκη αρετή πιο χρήσιμη, και εάν οι τελευταίες και ταιριαστές με την τούρκικη απαίτηση υπομονετικές απαντήσεις της Αυτοκρατορικής Σας Μεγαλειότητας δεν έχουν λάβει το επιθυμητό τέλος, και η ανεξαρτησία από τους Τούρκους των Τατάρων επ' ουδενί δεν μπορεί να υπάρχει, και αυτή στην Κριμαία, από το τέλος με τους Τούρκους πολέμου, καπνίζουσα φωτιά έχει να αναζωπυρωθεί, τότε η κυριαρχία της Αυτοκρατορικής Σας Μεγαλειότητας πάνω από τους Τατάρους προληπτικά θα πρέπει να εκπληρωθεί» [13].

Δηλαδή ο Π. Ρουμιάντσεβ θεωρεί τη στρατιωτική λύση στην Κριμαία πιο πρέπουσα, διότι οι Τάταροι συνέχισαν εξεγείρονται εναντίον στα ρωσικά στρατεύματα. Μετά ακολουθεί μια πρόταση επίλυσης του προβλήματος εξ ολοκλήρου στο πνεύμα της Ρωσίας: ο Π. Ρουμιάντσεβ προτείνει είτε να καταστρέψουν όλους τους Τατάρους, είτε να τους εκδιώξουν από την Κριμαία, ενώ η Κριμαία να κατοικηθεί από πιστούς μικροαστούς, να εγκατασταθούν εκεί τα στρατεύματα και ο στόλος για περίπτωση πολέμου με οθωμανικούς: «Σε περίπτωση της καταστροφής τους ή της εκδίωξής τους από τη χερσόνησο της Κριμαίας, εάν αυτό δύναται να πραγματοποιηθεί, θα πρέπει επείγοντως εκείνη να κατοικηθεί από πιστούς και αξιόπιστους μικροαστούς καθώς και από τις ανάλογες στρατιωτικές δυνάμεις, ενώ ο στόλος της Αυτοκρατορικής Σας Μεγαλειότητας μέχρι την άνοιξη να ενισχυθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να μπορέσει να σταματήσει οποιαδήποτε τούρκικη απόπειρα ή εκστρατεία προς τη χερσόνησο...» [14].

Τοιουτοτρόπως, ο Π. Ρουμιάντσεβ προτείνει η Κριμαία να προσαρτηθεί στην κυριότητα της Ρωσίας όχι μόνο *de facto*, αλλά αυτό να επισημοποιηθεί και νομικώς. Όμως στο σχέδιο του Π. Ρουμιάντσεβ δεν υπάρχει καμιά αναφορά σχετικά με τον εκπατρισμό των Ελλήνων. Και είναι κατανοητό, διότι οι Έλληνες είτε υποστήριζαν τη Ρωσία, είτε κρατούσαν τουλάχιστον ουδετερότητα, δηλαδή δεν ήταν καθόλου κατά της ρωσικής υπηκοότητας. Ποιο λοιπόν ήταν το νόημα του ξεριζωμού τους, εάν η Κριμαία ύστερα από την «καταστροφή ή την εκδίωξη των Τατάρων» θα πρέπει να κατοικηθεί από «μικροαστούς πιστούς»; Ακριβώς αυτό τόνισε ο διοικητής των ρωσικών στρατευμάτων στην Κριμαία ο Αντιστράτηγος Πρίγκιπας Ο. Ο. Προζορόβσκι στην αναφορά του από τις 20 Ιανουαρίου του 1778 προς το Γενικό Κυβερνήτη των Νομών Αζόβσκι, Νοβοροσίισκι και Άστραχανσκι, τον Πρίγκιπα Γ. Ο. Ποτιόμκιν. Στην αναφορά εκείνος σημειώνει ότι τον επισκέφτηκε ο κύριος Ντενίσοβ, με τα λεγόμενα του οποίου «υπάρχουν σχέδια της Αυτοκράτειρας σχετικά με την κατάληψη της Κριμαίας» [15]. Ο Ο. Προζορόβσκι, χωρίς να κατανοεί τον σκοπό της Αυτοκράτειρας πάνω στο παρόν ζήτημα, προειδοποιούσε ότι ο εκπατρισμός των χριστιανών, λόγω της καταπιεσμένης κατάστασής τους στη χερσόνησο, δεν είναι αναγκαία, διότι όταν η Κριμαία προσαρτηθεί στη Ρωσία, οι χριστιανοί «θα είναι εδώ οι πρώτοι κάτοικοι, για αυτό φαίνεται ότι δεν υπάρχει λόγος να ξεριζωθούν από εδώ» [16].

Όμως στην επιστολή της Αικατερίνης Β' προς τον Π. Ρουμιάντσεβ από τις 11 Νοεμβρίου του 1778 η Αυτοκράτειρα σημειώνει ότι η εξέγερση υπό την ηγεσία του Σελίμ Γκιρέι πιθανόν να μη δύναται να κατασταλεί μέχρι το τέλος του χειμώνα, ενώ ο πόλεμος με την Οθωμανική Αυτοκρατορία μπορεί να ξεκινήσει και πάλι. Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα στρατεύματα, εξαντλημένα από την καταστολή της εξέγερσης υπό την ηγεσία του Σελίμ Γκιρέι, μπορεί να μην είναι προ-

ετοιμασμένα για εχθροπραξίες, η Αικατερίνη Β' διατάζει τον Ρουμιάντσεβ, σε περίπτωση της επανεκκίνησης των στρατιωτικών επιχειρήσεων, να αποσύρει τα στρατεύματα από την Κριμαία, με εξαίρεση τη χερσόνησο του Κερτς, η οποία ανήκε στη Ρωσία νομικώς.

Στο τέλος η Αικατερίνη Β' διατάζει τον Π. Ρουμιάντσεβ: «Σε περίπτωση μιας τέτοιας υποχώρησης προς τον Περεκόπ και κατάληψης διαμερισμάτων εκεί, προκειμένου να προστατευτούν οι χριστιανοί που διαμένουν στη χερσόνησο από την καταπίεση και την αγριότητα, τις οποίες μπορούν να υποστούν, εξαιτίας της πίστης τους και λόγω της αφοσίωσής τους σε εμάς, από τους εξεγερμένους και τους ίδιους τους Τούρκους, θα πρέπει να τους παρέχουμε ένα ασφαλές καταφύγιο υπό την προστασία των στρατευμάτων μας...» [17].

Μετά τη λήψη της επιστολής αυτής ο Ρουμιάντσεβ παίρνει απόφαση να αποσύρει τα στρατεύματα και στις 25 Νοεμβρίου του 1778 με διαταγή δίνει την εντολή στον Προζορόβσκι να αποσύρει τα στρατεύματα μέχρι τον Περεκόπ, αλλά αυτό να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε να μην προκαλέσει τους Τούρκους να αποβιβάσουν στην Κριμαία και να κηρύξουν την υποχώρηση των ρωσικών στρατευμάτων με την εκδίωξή τους, και ύστερα σημειώνει: «Σε περίπτωση αυτή, τους χριστιανούς τους προσκαλούμε να εκπατριστούν στους Νομούς Αζόβσκι ή Νοβοροσίισκι...» [18].

Με τη σειρά της η Αικατερίνη Β' στην επιστολή της προς τον Π. Ρουμιάντσεβ από τις 9 Μαρτίου του 1778 έγγραφε: «Εμείς, κατανοώντας όλη τη σημαντικότητα του σημείου αυτού, δεν μπορούμε να απαριθμήσουμε όλα τα μέσα, τα οποία ο Αντιστράτηγος (Ο. Ο. Προζορόβσκι – σημ. αρθρογρ.) θα πρέπει να χρησιμοποιήσει προκειμένου εκείνοι να συμφωνήσουν οικειοθελώς να μεταφέρουν τις οικίες τους στους Νομούς Νοβοροσίισκι ή Αζόβσκι, όπου υπό την προστασία μας θα βρουν μια ήρεμη ζωή και πιθανή ευημερία. Ιδίως να προσπαθήσει να πείσει τον ντόπιο Έλληνα Μητροπολίτη, υπόσχοντάς του διάφορα οφέλη, ενώ στον Χάνο να του εξηγήσει ότι αυτό γίνεται προς αποφυγή της σκληρής εκδίκησης από τους Τατάρους, πιθανόν και από τους Τούρκους σε περίπτωση που εκείνοι έρθουν στην Κριμαία» [19].

Εντούτοις, στην εντολή της προς τον Γενικό Κυβερνήτη των Νομών Νοβοροσίισκι, Αζόβσκι και Άστραχανσκι τον Γ. Ο. Ποτιόμκιν, η Αυτοκράτειρα έδωσε πρόσθετες οδηγίες σχετικά με την προετοιμασία για την υποδοχή των εποίκων, έτσι ώστε να μη νιώθουν ανάγκη για τίποτα και να είναι εξασφαλισμένοι με επαρκή ποσότητα γης [20].

Ο Πρίγκιπας Ποτιόμκιν, αφού έλαβε την εντολή της Αυτοκράτειρας στις 10 Μαρτίου του 1778, έστειλε τις διαταγές του στον Κυβερνήτη του Νομού Αζόβσκι Β. Ο. Τσερτκόβ και στον Κυβερνήτη του Νομού Νοβοροσίισκι Ιαζίκωβ με εντολή να παρέχουν στους χριστιανούς της Κριμαίας φροντίδα και προστασία, εξα-

Χάρτα Προνομίων της Αικατερίνης Β' προς τους εκπατρισμένους Έλληνες από την Κριμαία. 21 Μαΐου του 1779.

σφαλίζοντάς τους με όλα τα απαραίτητα, ειδικά τους άπορους, οι οποίοι για την εγκατάστασή τους πρώτοι θα πρέπει να πάρουν καλή σιτοφόρα γη, να χτιστούν σ' εκείνη τη γη σπίτια με έξοδα της κυβέρνησης, να τους εξασφαλίσουν τα απαραίτητα τρόφιμα, να τους δοθεί σιτάρι για φύτευση, να απαλλαγούν από κάθε φόρο μέχρι νεωτέρας εντολής. Οι εύποροι χριστιανοί έπρεπε να γραφτούν σε εμπόρους, μικροαστούς και τεχνίτες [21].

Συγχρόνως ο Πρίγκιπας Ποτιόμκιν έστειλε δύο επιστολές στον Πρίγκιπα Προζορόβσκι, στις οποίες, υποδείχνοντας την επιθυμία της Αυτοκράτειρας σχετικά με τον εκπατρισμό των χριστιανών από την Κριμαία στη Ρωσία, συμβούλευε με τη βοήθεια του Μητροπολίτη Ιγνατίου και άλλων έμπιστων προσώπων να πείσουν τους Έλληνες να μεταναστεύσουν. Τόνιζε την αναγκαιότητα τα ρωσικά στρατεύματα να εξασφαλίσουν την προστασία στους χριστιανούς. Οι Ρώσοι στρατιωτικοί διοικητές, οι οποίοι εκείνη τη χρονική περίοδο βρίσκονταν στην Κριμαία, έλαβαν εντολές να υποδέχονται θερμά τους χριστιανούς, να τους συμβουλευούν σχετικά με τους καλύτερους τρόπους μετακινήσεως, να τους κατευθύνουν στους Νομούς Νοβοροσίσκι ή Αζόβσκι, ανάλογα με την προσωπική τους επιθυμία ή επιλογή. Τον Χάνο της Κριμαίας Σαγκκίν Γκιρέι έπρεπε να τον πείσουν ότι ο εκπατρισμός των χριστιανών πραγματοποιείται προκειμένου να σωθούν από την εκδίκηση των Τατάρων και των Τούρκων. Επίσης σημειωνόταν ότι ο Χάνος δε θα υπο-

στεί ουδεμία ζημία, αντιθέτως θα του καταβληθεί μεγάλη ανταμοιβή από την πλευρά της Ρωσίας [22].

Ο Πρίγκιπας Προζορόβσκι είχε άλλη άποψη σχετικά με τον ξεριζωμό των Ελλήνων από την Κριμαία στη Ρωσία, και στην αναφορά του προς τον Δούκα Ρουμιάντσεβ-Ζαντουναΐσκι από 11 Μαρτίου του 1778 έγραφε, ότι δεν έπρεπε να προχωρήσουν στην προσπάθεια να πείσουν τους χριστιανούς για την έξοδο. Με αυτό δε θα συμφωνήσει ποτέ ούτε ο Χάνος, ούτε η κυβέρνηση της Κριμαίας, διότι σε αυτό θα διακρίνουν την αφορμή για την κατάληψη της Κριμαίας από τη Ρωσία. Εκτός τούτου, τους χριστιανούς στην Κριμαία τους ονομάζουν εσίρι (αιχμάλωτοι πολέμου στην Τουρκία – σημ. μτφ.) του Χάνου, δηλαδή σκλάβους, που έφερναν τα μεγαλύτερα έσοδα στο θησαυροφυλάκιο του Χάνου: «Οι χριστιανοί αυτοί λέγονται εσίρι του θησαυροφυλακίου του Χάνου, λέξη, η οποία σημαίνει, όπως γνωρίζει η Εξοχότητά Σας, σκλάβους, που μόνο αυτοί τώρα μπορούν να φέρνουν έσοδα στον Χάνο» [23].

Η προετοιμασία για τον εκπατρισμό δε διαδιδόταν δημοσίως, αλλά εν μέρει καλυπτόταν. Μεγάλη σημασία στο παρόν ζήτημα έπαιξε η εντολή του Π. Ο. Ρουμιάντσεβ για την αντικατάσταση στον πόστο του Γενικού Διοικητή των ρωσικών στρατευμάτων στην Κριμαία και στο Κουμπάν του αναποφάσιστου Ο. Ο. Προζορόβσκι με τον Ο. Β. Σουβόροβ. Ο Σουβόροβ είχε συγκεκριμένες εντολές: πρώτον, να οργανώσει την άμυνα της Κριμαίας και να αποτρέψει την αποβί-

βαση των τούρκικων δυνάμεων στη χερσόνησο, δεύτερον, να βάλει μια τάξη στο Χανάτο της Κριμαίας και να εδραιώσει τη ρωσική επιρροή στην Κριμαία. Μετά το διορισμό του Ο. Β. Σουβόροβ, του ανέθεσαν και τις διπλωματικές υποχρεώσεις στις διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση του Χανάτου και με τους Τούρκους πάνω στα θέματα που αφορούσαν το Χανάτο της Κριμαίας [24].

Η προετοιμασία για την άμυνα ήταν πολύ έγκαιρη και προνοητική. Η Τουρκία ανοιχτά προετοιμαζόταν για τον πόλεμο, ο σκοπός του οποίου ήταν η κατάληψη των εδαφών της Κριμαίας [25].

Στην επιστολή του προς τον Πρίγκιπα Ποτιόμκιν από 11 Απριλίου του 1778, ο Προζορόβσκι διαβεβαίωνε ότι θα λάβει όλα τα μέτρα για να εκπληρωθεί η βούληση της Αυτοκρατορίας σχετικά με τον εκπατρισμό των χριστιανών στα εδάφη της Ρωσίας. Αφού έλαβε τους όρους από τον Μητροπολίτη Ιγνάτιο, υποσχέθηκε να ενημερώσει για αυτούς τον Ποτιόμκιν απευθείας. Ο Προζορόβσκι τόνιζε την ανάγκη της ταχείας διεκπεραίωσης αυτής της υπόθεσης, παρά τις υπάρχουσες δυσκολίες [26].

Στην αναφορά του προς τον Ρουμιάντσεβ από 4 Απριλίου του 1778, ο Κονσταντίνοβ ενημερώνει για τη συνάντησή του με τον Μητροπολίτη Ιγνάτιο και σημειώνει ότι «η Υψηλότητά Του ο Πρίγκιπας Αλεξάντρ Αλεξάντροβιτς (ο Προζορόβσκι – σημ. αρθρογρ.), με τον οποίο έγινε η προσωπική συνάντηση, επιβεβαίωσε τα υποσχόμενα οφέλη για τον λαό, και τις ειδικές χάρες και αυτοκρατορική εύνοια για τον ίδιο τον Σεβασμιότατο. Εκείνος με μεγάλη χαρά τα δέχτηκε όλα με την πρώτη ανάγνωση» [27], αλλά φοβόταν ότι υπάρχει περίπτωση οι Τάταροι να εκδικηθούν τους χριστιανούς, εάν για οποιοδήποτε λόγο ο εκπατρισμός δε θα πραγματοποιηθεί. Εκτός τούτου, εξέφρασε την αμφιβολία ότι οι ίδιοι οι χριστιανοί δε θα θελήσουν να εκπατριστούν, «αφήνοντας εδώ όλα τα ακίνητά τους, με τα οποία το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού τους τρέφεται λόγω των καρποφόρων κήπων και αμπελών» [28].

Μετά τη συνάντηση αυτή, όπως ενημέρωσε ο Κονσταντίνοβ, ο Μητροπολίτης συναντήθηκε με τους πρώτους την τάξη, από την πλευρά των χριστιανών στο Μπαχτσισαράι και ανακοίνωσε ότι εκείνοι δεν επιθυμούν να εκπατριστούν από αυτή τη σκλαβιά, ακόμη εάν τους εγγυηθεί η ασφάλεια. Όμως, σε περίπτωση που εκπατρισμός τελικά θα πραγματοποιηθεί, αυτοί, γνωρίζοντας ότι η ζωή στη Ρωσική Αυτοκρατορία έχει «ορισμένες διαφορές και ανομοιοότητες με τα δικά τους ήθη, ιδιαιτερότητες και έθιμα, θέλουν να γράψουν κάποια παρακλητικά σημεία». Ο Μητροπολίτης δε γνώριζε ακριβώς περί ποιών ωφελημάτων πρόκειται, αλλά κρίνοντας από τις συζητήσεις τους νομίζει ότι αναφέρονται στην επιθυμία τους να είναι σίγουροι ότι οι κατοικίες τους θα χτιστούν χώρια από τους άλλους, οι ιερείς και διοικητές θα εκλέγονται από τους ίδιους, ο Μητροπολίτης Ιγνάτιος, υπακούοντας σε όλα την Ιερά Σύνοδο,

θα μένει σε εκείνους τους οικισμούς μέχρι να πεθάνει, και ότι δε θα τους αγγίξει η στρατολόγηση. Επίσης οι χριστιανοί αναρωτιόντουσαν σχετικά με το τι θα πάρουν αντί για τα ακίνητα τα οποία θα έχουν χάσει, εάν τους δοθεί κάποια βοήθεια από το κρατικό θησαυροφυλάκιο, τι είδους και τι ποσότητα γης θα πάρουν, τι φόρους θα πληρώνουν, πόσο ελεύθερα θα μπορέσουν να χρησιμοποιούν τα ποτάμια, για πόσο καιρό θα απολαμβάνουν αυτά τα προνόμια και ούτω καθεξής. Όπως βλέπουμε, την πρώτη θέση κατέχει το ζήτημα της εκκλησιαστικής οργάνωσης.

Στην αναφορά του προς τον Π. Ρουμιάντσεβ από 4 Απριλίου του 1778 ο Προζορόβσκι τον ενημερώνει ότι χάρη στη διαμεσολάβηση του Σταθμάρχη Κονσταντίνοβ, εκείνος συναντήθηκε με τον Μητροπολίτη Ιγνάτιο. Και οι δύο μαζί προσπαθούσαν να πείσουν τον Μητροπολίτη για την έξοδο, «τάσσοντάς του ευμερία της περιουσίας του και όλα τα πλεονεκτήματα των οφελών». Σε αυτή την πρόταση ο Ιγνάτιος απάντησε ότι θα πρέπει να συμβουλευτεί τους Έλληνες, να συντάξουν τους όρους, με την τήρηση των οποίων οι Έλληνες θα συμφωνούσαν να εγκαταλείψουν τον τόπο τους, και να τους υποβάλει στον Σταθμάρχη [29].

Ο Προζορόβσκι επισημαίνει: «Εάν μέχρι την αναχώρησή μου από εδώ συνταχθούν οι όροι, με την τήρηση των οποίων θα συμφωνήσουν να φύγουν, τότε οπωσδήποτε θα δώσω αναφορά στην Υψηλότητά Σας» [30].

Η κυβέρνηση του Χανάτου θεωρούσε τις πληροφορίες σχετικά με την έξοδο των χριστιανών μη εξακριβωμένες φήμες και προβοκάτσια. Αρχικά ήλπιζε ότι η έκβαση του παρόντος ζητήματος θα είναι παρόμοια με εκείνη επί του Προζορόβσκι. Αλλά ο Σουβόροβ προέβλεπε και κατανοούσε καλά ότι για την επίλυση του εν λόγω ζητήματος θα πρέπει να αντέξει στη μάχη με την κυβέρνηση του Χανάτου.

Οι προειδοποιήσεις του Σουβόροβ σχετικά με τη βλαβερότητα της απόκρυψης του παρόντος ζητήματος βγήκαν δικαιολογημένες. Στις 17 Ιουλίου του 1778 οι ανώτατοι αξιωματούχοι της Κριμαίας υπέβαλαν στον Χάνο καταγγελία κατά του Σουβόροβ και του Σταθμάρχη Κονσταντίνοβ για την παρακίνηση των ντόπιων Ελλήνων και Αρμενίων για τον εκπατρισμό τους στα εδάφη της Ρωσίας, και παρακάλεσαν να εξεταστεί το παρόν ζήτημα. Στην παράκληση δήλωσαν ότι κάποιοι Αρμένιοι παπάδες τους ενημέρωσαν κρυφά ότι οι Ρώσοι διοικητές μαζί με τον Σταθμάρχη Κονσταντίνοβ έπεισαν τους Έλληνες και Αρμένιους υπηκόους «να πουλήσουν τις κατοικίες τους και να προετοιμαστούν για τον δρόμο», αλλά όχι όλους: «... ενώ οι άλλοι ρωτούσαν..., για ποιο λόγο να πουλήσουμε, δε σκοπεύουμε να φύγουμε από εδώ. Οι Έλληνες διοικητές για να τους εκφοβίσουν, απαντούσαν, ότι όλους εμάς τους υπηκόους ο Χάνος της Κριμαίας στη ρωσική αυλή παραχώρησε» [31]. Δηλαδή, σύμφωνα με τα λεγόμενα των ανώτατων αξιωματούχων, οι Ρώσοι εκπρόσωποι μαζί με τους Έλ-

ληνες και Αρμένιους κληρικούς στην πραγματικότητα παραπλανούσαν τους χριστιανούς – υπηκόους του Χάνου, δηλώνοντας ότι ο Χάνος τους παραχώρησε στην Αυτοκράτειρα. Συγχρόνως, οι ανώτατοι αξιωματούχοι αναρωτιόντουσαν για ποιο λόγο η Αυτοκράτειρα χρειάζεται τόσο λίγο κόσμο. Όμως πιο πολύ τους εξέπληξε το γεγονός ότι εν ώρα των «ανακωχών» (πιθανόν, εννοείται η Συνθήκη του Καρασουμπαζάρ με το Χανάτο και η Συνθήκη ειρήνης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή με την Οθωμανική Αυτοκρατορία – σημ. αρθρογρ.) η Αυτοκράτειρα κήρυξε το Χανάτο ελεύθερο και χάρισε αυτούς τους Έλληνες υπηκόους, κάτι το οποίο ανακοινώθηκε δημοσίως από τους εκπροσώπους της Ρωσίας. Οι ανώτατοι αξιωματούχοι δεν μπορούσαν να πιστέψουν ότι η Αυτοκράτειρα δεν κρατάει τον «ιερό» της λόγο σχετικά με την ανεξαρτησία του Χανάτου και τις εγγυήσεις ότι αυτό θα αυτοκυβερνείται στη χερσόνησο, συμπεριλαμβανομένων και των «αγορασμένων σκλάβων». Δεν πίστευαν στα μάτια τους, δεν πίστευαν ότι η ρωσική αυλή τόσο εύκολα αρνείται την τήρηση των επισυναπτόμενων συμφωνιών [32].

Ο Σαγκίν Γκιρέι στις 18 Ιουλίου του 1778 τους διαβεβαίωσε ότι όλα αυτά είναι φήμες και δεν πρόκειται για τον εκπατρισμό από την ανεξάρτητη Κριμαία, την τωρινή κατάσταση της οποίας είναι εξασφαλισμένη από την Αυτοκράτειρα της Ρωσίας. Εκείνος απευθύνθηκε προς τους Έλληνες και τους Αρμένιους με εντολή να του δώσουν επειγόντως πληροφορίες σχετικά με εκείνους που διαδίδουν τις φήμες για τον εκπατρισμό και ότι ο Χάνος παραχώρησε τους υπηκόους του στη ρωσική κυβέρνηση [33].

Όμως την ίδια ημερομηνία στις 18 Ιουλίου του 1778 ο διοικητής της πόλης Κοζλόβ Καπίτζη-Πασά Αχμέτ-Αγά ενημέρωσε τον Χάνο ότι σε εκείνον απευθύνθηκαν οι Έλληνες και οι Αρμένιοι της πόλης Κοζλόβ και τον ενημέρωσαν ότι ο Έλληνας Μητροπολίτης Ιγνάτιος ενημέρωσε τον Πρίγκιπα Προζορόβσκι ότι όλοι οι ραγιάδες επιθυμούν να μεταναστεύσουν στη Ρωσία. Ο Προζορόβσκι, με τη σειρά του, ενημέρωσε γι' αυτό τον Ρουμιάντσεβ-Ζαντουναΐσκι. Ο τελευταίος έδωσε την εντολή για την έξοδο όλων των χριστιανών από την Κριμαία και για την κατοίκησή τους στα εδάφη, όπου κάποτε ήταν η Ζαπορίζσκα Σιτς. Για την εντολή αυτή ο Ιγνάτιος ενημέρωσε τους χριστιανούς της πόλης Κοζλόβ και τους πρότεινε να προετοιμαστούν για τον εκπατρισμό. Δυσανεστημένοι με αυτή την απόφαση κάποιοι από τους χριστιανούς της πόλης Κοζλόβ απευθύνθηκαν στον Αχμέτ-Αγά με την παράκληση να σταματήσει την προετοιμασία του ξεριζωμού. Δήλωσαν ότι: «είναι ικανοποιημένοι με την Εξοχότητά Του, με την πατρίδα τους, και από τους προγόνους μας πληρώνουμε φόρους στον Μονάρχη μας, ας μας κόψουν με σπαθιά, ούτε τότε θα σκεφτούμε να φύγουμε οπουδήποτε» [34]. Ο Σαγκίν Γκιρέι προφανώς αρχίζει να συνειδητοποιεί τις προθέσεις της ρωσικής κυβέρνησης, διότι αυτό το μήνυμα το αποστέλλει στο Σταθμάρχη Κονσταντίνοβ με υπο-

σημείωση ότι δεν πιστεύει στις φήμες και τις πληροφορίες από την πόλη Κοζλόβ.

Την ίδια μέρα ο Σαγκίν Γκιρέι έδωσε εντολή στους Έλληνες και Αρμένιους ιερείς, ανώτατους αξιωματούχους και χριστιανούς υπηκόους να εκδώσουν τα πρόσωπα που διέδιδαν τις φήμες ότι ο Χάνος παραχώρησε τους Τατάρους υπηκόους στη ρωσική αυλή, και την επόμενη μέρα, στις 19 Ιουλίου αποστέλλει την πρώτη του επιστολή στον Σουβόροβ, από την οποία προκύπτει ότι εκείνος επιτέλους ανησύχησε λόγω των φημών και κατάλαβε ότι εκείνες, προφανώς έχουν κάποια βάση [35].

Στην επιστολή του ο Σαγκίν Γκιρέι γράφει ότι «οι ντόπιοι υπήκοοι ενώθηκαν με τους Αρναούτες και νίκησαν τους Τατάρους, και για το λόγο αυτό κάποιοι από αυτούς, άσωτοι αντάρτες, εκφόβισαν άλλους ντόπιους υπηκόους και τους θύμωσαν πολύ για να πουλήσουν την κινητή και την ακίνητή τους περιουσία, η οποία από την αρχή χαρίστηκε με την εύνοια και την καλοσύνη της ιεράς διαταγής της Αυτοκρατορικής Μεγαλειότητας σε όλους τους κατοίκους γενικά, για να συνεχίσουν τη ζωή τους, ενώ τώρα, λόγω της φήμης αυτής, όλος ο λαός ανησύχησε» [36]. Από την πλευρά του ο Χάνος δεν πιστεύει σε αυτές τις φήμες, διότι ξέρει ότι η Αυτοκράτειρα δε δύναται να αλλάξει τον ιερό της λόγο και να πάρει από το Χανάτο τους υπηκόους του. Γι' αυτόν τον λόγο ο Χάνος παρακαλεί τον Σουβόροβ να τιμωρηθούν εκείνοι οι υπήκοοι του Χανάτου οι οποίοι μπλέχτηκαν με το ρωσικό στρατό κατά τη διάρκεια της καταστολής της εξέγερσης των Τατάρων, προκειμένου να μην ταραξουν τον λαό και να ζουν ήρεμα «διότι δεν είναι ευπρεπές ένα τόσο μεγάλο κράτος να αλλάζει το πριν επιβεβαιωμένο λόγο του» [37].

Στις 20 Ιουλίου του 1778 ο Χάνος λαμβάνει αναφορά από την κυβέρνησή του, στην οποία τον ενημερώνουν ότι κάποιοι Έλληνες και Αρμένιοι πουλάνε τα σπίτια τους και υποκινούν άλλους. Συγχρόνως δηλώνουν ότι «η Εξοχότητά σας, παραχωρήσατε στη Ρωσία όλους τους υπηκόους (χριστιανούς) που βρίσκονται στην Κριμαία, οι οποίοι με τη βοήθεια του Στρατηγού και του Σταθμάρχη θα περάσουν τα σύνορα της Ρωσίας, ενώ όποιος αντισταθεί σε αυτό, θα τιμωρηθεί σκληρά και από τον Χάνο και από τη Ρωσία» [38]. Κάποιοι από τους χριστιανούς, εκφοβισμένοι από τις απειλές, ήρθαν στα μέλη της κριμαϊκής κυβέρνησης κρυφά για να τους ενημερώσουν σχετικά με την εντολή του Μητροπολίτη να προετοιμαστούν για τον εκπατρισμό. Οι χριστιανοί παρακαλούσαν την κυβέρνηση να ακυρώσει αυτήν την εντολή. Η Ρωσία, κατά την άποψη των μελών της κριμαϊκής κυβέρνησης, δεν είχε ανάγκη από τόσο λίγο κόσμο. Επίσης η κυβέρνηση της Κριμαίας δεν μπορούσε να κατανόησει γιατί αυτό γίνεται τώρα, αφού ακόμα κατά τη διάρκεια του Τούρκικου πολέμου η Αυτοκράτειρα θα μπορούσε να το είχε κάνει, εκείνη παρ' όλα αυτά χάρισε στο Χανάτο την ανεξαρτησία και τους χριστιανούς υπηκόους [39].

Ο Χάνος θύμωσε πολύ με αυτό το μήνυμα διότι έπεφτε το κύρος της εξουσίας του. Μάταια οι αξιωματούχοι της ρωσικής κυβέρνησης προσπαθούσαν να τον πείσουν ότι δε χάνει τίποτα. Ο Σαγκίν Γκιρέι έδωσε απάντηση στην κυβέρνηση της Κριμαίας ότι όλες τις φήμες σχετικά με τη Ρωσία, την Αυτοκράτειρα και τους αυλικούς της, τις θεωρεί ψέματα. Υποστήριζε δε, ότι δε γίνεται η Ρωσία να αλλάξει την καλή της στάση απέναντι στην Κριμαία, η οποία επιβεβαιώθηκε από τόσα πολλά γεγονότα [40].

Όμως στις 21 Ιουλίου του 1778 ο Σαγκίν Γκιρέι γράφει την τρίτη επιστολή του στον Σουβόροβ σχετικά με τις φήμες περί τον ξεριζωμό των χριστιανών, στην οποία επισυνάπτει το μήνυμα της κριμαϊκής κυβέρνησης. Την ίδια μέρα αποστέλλει επιστολή στον Σταθμάρχη Α. Ντ. Κονσταντίνοβ, στην οποία γράφει: «Το μεγαλύτερο ποσοστό δε συμφωνεί να φύγει από εδώ, με την παρούσα σας παρακαλώ να μου δοθούν οι αρμοδιότητες με τον καλό τρόπο να ολοκληρωθεί αυτό το έργο. Εφόσον είναι γνωστό, ότι από την αρχή βρισκόμασταν εδώ με την προστασία και την προσπάθεια στην εύνοια της ρωσικής αυλής, σας παρακαλώ να μη μας αφήσετε ντροπιασμένους ενώπιον του λαού» [41].

Σε απάντηση για τα παραπάνω ο Σουβόροβ την ίδια μέρα έστειλε στον Χάνο το εξής μήνυμα: «Η Αυτοκράτειρα της Ρωσίας, εισακούοντας τις παρακλήσεις των χριστιανών, που διαμένουν στην Κριμαία, περί της σωτηρίας τους από τις συμφορές, που τους απειλούν, και της ολικής καταστροφής, την οποία τους υποσχέθηκαν, σαν εκδίκηση, με την πρώτη ευκαιρία οι Τάταροι, που στενοχωρήθηκαν πολύ κατά τη διάρκεια της εξέγερσης, για λόγους της φιλανθρωπίας και του καθήκοντος του χριστιανικού νόμου, επιτρέπει ευμενώς να εκπατριστούν στα σύνορά της, ελπίζοντας ότι και εσείς, Εξοχότατε Χάνε, όχι μόνο δε θα αντιταχτείτε στην υψηλότετη βούληση της προστατίσάς σας, αλλά και δε θα το αφήσετε χωρίς τη συμβολή σας, διότι ό,τι αφορά το πρόσωπό σας θα προστατευτεί και θα ανταμειφθεί» [42].

Την ίδια μέρα στις 23 Ιουλίου ο Σαγκίν Γκιρέι στην απάντησή του προς τον Σουβόροβ σημειώνει ότι στην εξέγερση των Τατάρων ο ίδιος ο λαός των Τατάρων δεν είχε ενεργή συμμετοχή: «σε εκείνη την αναταραχή ο λαός των Τατάρων δεν ήταν αρκετά αναμειγμένος, όμως δε λυπήθηκε τις οικίες και τις αυλές του. Και μετά την καταστροφή τόσοι πολλοί άξιοι και σημαντικοί αυλικοί της Κριμαίας σκοτώθηκαν χωρίς έλεος, οι αυλές τους κάηκαν και τα οικοσίτα τους εκλάπησαν. Όταν η αυθάδεια αυτή ήταν γνωστή σε όλο τον λαό, όπως βγαίνει από τα λόγια των ντόπιων υπηκόων, όταν οι υπήκοοι ανακατεύτηκαν με τα αυτοκρατορικά στρατεύματα, τα οποία αυθάδεια λεηλασίες και τις καταστροφές επέφεραν στους υπηκόους Τατάρους, που οι Τάταροι ποτέ δεν έφεραν τέτοια λεηλασία στους υπηκόους, σας βεβαιώνω, ούτε επρόκειτο να το κάνουν στο μέλλον. Το εγγυόμαι, μην έχετε αμφιβολίες, και εμένα παρακαλώ να με διαβεβαιώσετε

ότι οι υπήκοοι το παρακάλεσαν, και η εντολή αυτή εδόθη κατόπιν της παράκλησής τους» [43]. Κατά τη γνώμη του Χάνου, ένας από τους λόγους της εξέγερσης ήταν το γεγονός ότι κάποιοι «κακοί άνθρωποι» διέδιδαν φήμες ότι δήθεν «θα προετοιμάζαμε τον λαό των Τατάρων για την αναγκαιότητα του ρωσικού κράτους» [44], ενώ τώρα όλοι θα δουν ότι εκείνες οι φήμες δεν ήταν αβάσιμες.

Ύστερα ο Χάνος επισήμανε: «εσείς όμως με ένα τυχαίο τρόπο, παρακινείτε τους καημένους ανθρώπους, εκφοβισμένους από μία ενδεχόμενη επίθεση, να φύγουν από τις πόλεις τους, λέγοντας σε εμάς να μην εμποδίσουμε το παρόν ζήτημα, για το οποίο πριν δεν είχαμε καμία ιδέα» [45]. Ο Σαγκίν Γκιρέι, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η Αυτοκράτειρα του ανέθεσε τη «φύλαξη» των χριστιανών, παρακαλάει εκείνοι να παραμείνουν στην Κριμαία, κάτι που θα χαροποιήσει τους ίδιους, αλλά και «ο ιερός τίτλος της Αυτοκράτειρας και η τιμή» θα διαφυλαχθούν.

Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερόμενα, ο Χάνος ήταν αναγκασμένος να υπογράψει το Διάταγμα από τις 23 Ιουλίου του 1778, στο οποίο ανακοίνωνε την έξοδο των χριστιανών με τη βούληση της Αικατερίνης Β' και καλούσε τους κατοίκους της Κριμαίας να μην παρεμποδίζουν εκείνους οι οποίοι επιθυμούν να εγκαταλείψουν το έδαφος της χερσονήσου [46].

Δυσανεστημένοι με τέτοιες πράξεις, οι ανώτατοι αξιωματούχοι της Κριμαίας αποφάσισαν να αποδείξουν στον Χάνο το λάθος του. Του υπενθύμισαν ότι κανένας πρόγονός του για χάρη άλλων δεν παρέδιδε τους υπηκόους του. Επίσης τα μέλη της κυβέρνησης προειδοποιούσαν το Σαγκίν Γκιρέι ότι η έξοδος των χριστιανών θα οδηγήσει σε μεγάλες ζημιές. Σχετικά με αυτό παρακαλούσαν τον άρχοντά τους να αποτρέψει την πραγματοποίησή της. Ειδάλλως υπόσχονταν να απευθυνθούν στην Αικατερίνη Β' για βοήθεια [47].

Τη στάση και την υπεροχή της ρωσικής κυβέρνησης απέναντι στον Χάνο και στους χριστιανούς, την αποδεικνύει η έκθεση του Σουβόροβ προς τον Ποτιόμκιν από τις 25 Ιουλίου του 1778. Σχετικά με τον Χάνο και τις αξιώσεις του ο Σουβόροβ επισημαίνει: «Αυτός ο τελευταίος είναι τόσο φτωχός που ούτε είκοσι χιλιάδες ρούβλια δεν μπορεί να πληρώσει σε όλους τους οφειλετές του. Λόγω της μίζερης κατάστασής του, Υψηλότετε Πρίγκιπα, καλό θα ήταν να του καθοριστεί κάποια σύνταξη ή κάποιο ποσό εφάπαξ. Τις γραπτές του επεξηγήσεις όμως να τις λαμβάνουμε σαν έναν κενό ήχο» [48].

Σχετικά με τις αποζημιώσεις στους χριστιανούς και Τατάρους, ο Σουβόροβ προτείνει: «τους χριστιανούς θα πρέπει να τους αποζημιώσουμε για τα χαμένα τους ακίνητα, ειδικά για τους κήπους. Ιδίως αφού πολλοί μόνο από αυτούς σιτίζονταν. Επίσης, τους χρωστούσαν αρκετοί Τάταροι αξιωματούχοι που χάθηκαν και έφυγαν μετά το τελευταίο μπερδεμα, ενώ ο Χάνος πήρε τις περιουσίες τους, σαν επαιτειών στις ανακατωσούρες, εκείνα τα χρέη του Χάνου πρέπει στους

χριστιανούς να τους τα επιστρέψουμε. Στους Τατάρους να πληρώσουμε για τους χριστιανούς σκλάβους που αγόρασαν. Όλα αυτά πρέπει να τους τα υποσχεθώ. Το ποσό δε θα είναι καθόλου μικρό. Σε αυτή την περίπτωση θα ήταν αρκετό η Υψηλότητά σας να το εξετάσει και να το καθορίσει στο ύψος των [100000] ρούβλια, πέρα της σύνταξης του Χάνου. Έχω δώσει εντολή στους Ρώσους διοικητές να αγοράζουν από τους χριστιανούς σιτάρι, ζωοτροφές και σανό με γραμματία, τα οποία θα πληρωθούν ύστερα στον Περεκόπ και Αραμπάτ από το Τμήμα τροφίμων. – Εκεί θα πρέπει να υπάρχει κάποιο κέρδος» [49].

Στις 26 Ιουλίου ο Σαγκίν Γκιρέι αποστέλλει προς τον Ρουμιάντσεβ μια επιστολή, στην οποία υποδείχνει ότι εκείνος είχε «απευθυνθεί γραπτώς στους ντόπιους Ρώσους αξιωματούχους σχετικά με την οικειοθελή, και όχι υποχρεωτική, έξοδο των χριστιανών από κει, αλλά χωρίς να καταφέρω να λάβω κάποια απάντηση, συμπεράνω ότι στην πραγματικότητα έχουν κάποια ειδική γι' αυτό εντολή» [50], δηλαδή είχε την εντύπωση ότι ο εκπατρισμός γίνεται κατόπιν εντολής της ρωσικής κυβέρνησης, και δεν είναι οικειοθελής ενέργεια με την πρωτοβουλία των ίδιων των χριστιανών.

Με τις κοινές προσπάθειες των Ρώσων παραγόντων ο εκπατρισμός των χριστιανών ξεκίνησε στις 26 Ιουλίου του 1778. Γι' αυτό ο Σουβόροβ έγραφε στον Κονσταντίνοβ: «Πρώτα ο Θεός η ημερομηνία αυτή να γίνει η καλή αρχή... Χθες ήταν ο πρόλογος, σήμερα – το πρώτο βιβλίο» [51].

Έχοντας βρεθεί σε μια δύσκολη κατάσταση αφενός απέναντι στη ρωσική, αφετέρου στην κριμαϊκή κυβέρνηση, ο Σαγκίν Γκιρέι την ίδια μέρα απευθύνθηκε με επιστολή προς τον Στρατάρχη Ρουμιάντσεβ με παράκληση να ακυρωθεί ο εκπατρισμός, ενώ σε περίπτωση που αυτό καθίσταται αδύνατον, τότε «να μην τον αφήσουν χωρίς το ψηλό τους επίδομα (να του καταβληθεί υλική και ηθική αποζημίωση. – Σημ. μεταφρ.)», διότι η δυσανεμία ανάμεσα στον λαό του αυξάνεται. Επίσης παρακαλούσε να εκπατριστούν μόνο εκείνοι οι χριστιανοί οι οποίοι οικειοθελώς συμφώνησαν να φύγουν [52].

Με την ίδια παράκληση στις 26 Ιουλίου ο Χάνος απευθύνθηκε προς τον Σταθμάρχη Κονσταντίνοβ. Επίσης δήλωνε ότι η περιουσία των εκτοπισμένων, σύμφωνα με τον «παγκόσμιο δίκαιο» πρέπει να ανήκει σ' εκείνον [53].

Προς τους καϊμακάμηδες ο Χάνος απευθύνθηκε με την εντολή να μην παρεμποδίζουν τους χριστιανούς, οι οποίοι συμφώνησαν να εκπατριστούν στη Ρωσία οικειοθελώς, και οι τελευταίοι να προετοιμαστούν για την έξοδο εντός τριών εβδομάδων. Η τοπική διοίκηση έλαβε την εντολή να φτιάξει λίστες αυτών που επιθυμούν να φύγουν από την Κριμαία και να τις παραδώσει στην κυβέρνηση του Χανάτου [54].

Συγχρόνως, όλη η κοινότητα των Τατάρων της Κριμαίας στην παράκλησή της προς την Αικατερίνη Β' στις 28 Ιουλίου εξέφρασε την ετοιμότητά της να ζήσει ειρηνικά και αρμονικά υπό την προστασία της Αυτο-

κράτειρας. Την παρακαλούσαν να αφήσει στη χερσόνησο εάν όχι όλους τους Έλληνες και Αρμένιους, τότε τουλάχιστον τους Βλάχους και τους Γεωργιανούς, τους οποίους είχαν αγοράσει, ενώ τώρα τους παίρνουν με το ζόρι. Για τον ίδιο λόγο παρακαλούσαν την Αυτοκράτειρα να τους αποζημιώσει για τις απώλειές τους [55].

Σχετικά με την επικράτηση της τάξης και της ειρήνης στην Κριμαία και την αποζημίωση υπέρ του πληθυσμού των Τατάρων για τις υλικές τους απώλειες λόγω των πολιτικών αλλαγών στην περιοχή, παρακαλούσαν επίσης την Αικατερίνη Β' και τον Δούκα Ρουμιάντσεβ οι δεκατρείς διοικητές της Κριμαίας. Στην επιστολή τους από τις 28 Ιουλίου του 1778 δήλωναν ότι δεν έφεραν ουδεμία αντίσταση στην εντολή της Αυτοκράτειρας σχετικά με τους χριστιανούς [56].

Εν τω μεταξύ ο εκπατρισμός συνεχιζόταν, και στις 29 Ιουλίου του 1778 ο Σουβόροβ ενημέρωσε τον Ποτιόμκιν, και στις 30 Ιουλίου – τον Ρουμιάντσεβ, ότι η μεγαλύτερη επιθυμία των χριστιανών είναι να εγκατασταθούν όλοι μαζί και σε ευνοϊκά μέρη. Αυπνόντουσαν για τις περιουσίες που αφήναν στην Κριμαία και εκείνος έπρεπε να τους υποσχεθεί ότι θα αποζημιωθούν για τις απώλειές τους. Διαφορετικά οι χριστιανοί αρνούνταν να μετακινηθούν [57].

Ο Σουβόροβ επίσης ανέφερε ότι ο Χάνος ήταν πολύ θυμωμένος με την πραγματική έξοδο των χριστιανών και έφυγε στην άλλη έπαυλη 25 χιλιόμετρα μακριά από το Μπαχτισαράι. Τη μετακόμιση εκείνον τον καιρό επέπτευε ο Κονσταντίνοβ. Ο αριθμός των χριστιανών που επιθυμούσαν να εκπατριστούν αυξανόταν σταδιακά. Οι Τατάροι, βλέποντας τέτοια αποχώρηση των χριστιανών, «έλεγαν, ότι τους χάνουν, όπως την ψυχή του σώματός τους» [58], – ανέφερε ο Σουβόροβ.

Ο Ρουμιάντσεβ είχε τη δική του ερμηνεία της συμπεριφοράς του Χάνου και της κυβέρνησης. Γι' αυτό στην επιστολή του προς τον Σουβόροβ από τις 5 Αυγούστου συμβούλευε να φέρονται στον Σαγκίν Γκιρέι με σεβασμό και να τον προσέχουν. Ο εκπατρισμός των χριστιανών ήταν αναγκαίος επίσης και για τον εξής λόγο: οι Τούρκοι βρισκόντουσαν κοντά στις ακτές της Κριμαίας, γεγονός, το οποίο θα μπορούσε να προκαλέσει την εξέγερση των Τατάρων και την απομάκρυνση του Χάνου, που θα είχε άσχημο αντίκτυπο στους χριστιανούς. Ο Ρουμιάντσεβ διάταζε: «Να πείσετε τον Χάνο και την κυβέρνηση ότι οι χριστιανοί φεύγουν όχι εξαιτίας της δικιάς μας παρακίνησης, αλλά επειδή φοβούνται την εκδίκηση των Τούρκων, ότι οι ίδιοι ζήτησαν καταφύγιο από τη Ρωσία, το οποίο εμείς δεν μπορούμε να τους το αρνηθούμε λόγω της ίδιας θρησκείας, βλέποντας ότι οι Τούρκοι όχι μόνο τους ομόθησκους τους, αλλά και τους υπηκόους μας χριστιανούς, συγκεκριμένα τους κατοίκους της Ζαπορίζκα Σιτς, υποδέχονται με χαρά» [59].

Δηλαδή ο Ρουμιάντσεβ διατάζει τον Σουβόροβ να εξηγήσει στους Τατάρους, ότι ο εκπατρισμός πραγ-

ματοποιείται όχι κατόπιν εντολής της ρωσικής κυβέρνησης (όπως ήταν στην πραγματικότητα), αλλά με την πρωτοβουλία των ιδίων των χριστιανών λόγω του φόβου εκδίκησης των Τούρκων. Σε αυτή τη διαταγή ο Ρουμιάντσεβ για εξηγήσεις στους Τατάρους αναφέρει άλλο έναν λόγο – εκδίκηση στους Τούρκους για το γεγονός, ότι εκείνοι δέχτηκαν τους κατοίκους της Ζαπορίζκα Σιτς – υπηκόους της Ρωσίας, οι οποίοι δεν είναι ομόθρησκοι των Τούρκων, διότι ήταν χριστιανοί.

Η επιστολή του Σουβόροβ προς τον Τουρτσάνινοβ από 5 Αυγούστου 1778 επιβεβαιώνει τις βίαιες συμπεριφορές από την πλευρά των Ρώσων στρατιωτών: «Ανήσυχη μέρα: κάποιoi χριστιανοί φώναζαν Gewalt! (Βοήθεια! – Σημ. αρθρογρ.)» σε επεισόδιο εμπλοκής με έναν μη ευγενικό αξιωματικό. Με καλοπιάσματα και χρήματα επιλύθηκε, ενώ αυτός θα ζητήσει γνώμη από τον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη.

Αρκετοί κάτοικοι των ορεινών περιοχών παρακινήθηκαν από τον Υψηλότατο Χάνο. Ο Μητροπολίτης προσπάθει εσπενυσμένα πνευματικά να τα διορθώσει.

Ο Χάνος: «Λίγοι θα φύγουν, όσοι έφυγαν – θα σκορπιστούν, οι Τάταροι θα μαλώσουν με τους Ρώσους, οι Τάταροι θα σφάξουν τους χριστιανούς».

Η Υψηλότητά του έλαβε μια συνωμοτική επιστολή από τον αδερφό του, τον Σαγκίμπ Γκιρέι από τη Ρούμελη. Την έκρυψε. Ο Βάκχος ακόμα τον κατέχει... (ο Θεός του κρασιού τον εξουσιάζει, δηλαδή πίνει – σημ. μτφ.).

Σχεδόν όλοι οι φίλοι μου είναι άρρωστοι, πυρετός. Τις προάλλες αρρώστησα και εγώ. Δουλεύουμε άρρωστοι. Οι Άγιοι πατέρες απίστευτα εργάζονται. Αυτοί από τα Ιεροσόλυμα πληρώθηκαν για τον κόπο τους και έφυγαν.

Ο Αρχιμανδρίτης Πέτρος Μάργος ξεσήκωσε με τέτοιο τρόπο τους Αρμένιους, που έρχονται από διάφορα μέρη. Ο Πάτερ Ιακώβ με το ποίμνιό του από τον Καφά καλά τα κατάφερε» [60].

Στις 15 Αυγούστου, αφού δε βρήκαν λύση από τον Χάνο, οι εκπρόσωποι των Τατάρων, εξ ονόματος «όλων των κατοίκων της Κριμαίας», απευθύνθηκαν με παράκληση στην Αικατερίνη Β' απευθείας. Στην παράκληση οι Τάταροι έγραφαν ότι ο εκπατρισμός των χριστιανών θα ξεσηκώσει στην Κριμαία τις αντιρωσικές διαθέσεις. Οι εκπρόσωποι των Τατάρων σημείωναν, ότι επ' ουδενί δεν εμποδίζουν τον οικειοθελή εκπατρισμό των ελεύθερων χριστιανών, όμως όλες οι προσπάθειες να σταματήσουν τον εκπατρισμό των χριστιανών, που επιθυμούν να παραμείνουν στην Κριμαία, αποκρούονται από τη ρωσική διοίκηση (δηλαδή τους ξεριζώνουν με το ζόρι). Όσον αφορά τους αιχμαλώτους, εκείνοι επισήμαναν ότι «οι αιχμαλῶτοι οι οποίοι ήταν στην περιοχή μας – Βλάχοι, Γεωργιανοί και υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατόπιν καταγγελίας των ιδιοκτητών των αιχμαλώτων, έχουν επιστραφεί στην Αυτοκρατορική Σας Μεγαλειότητα. Όσον αφορά τους αγορασμένους Βλάχους, Γεωργιανούς και τα παιδιά τους που γεννήθηκαν στα σπίτια

μας, και εκείνους με το ζόρι τους πήραν από εμάς. Οι κάτοικοι της Κριμαίας το εκλαμβάνουν σαν εμφανή και μεγάλη προσβολή και παρακαλούν τη Αυτοκρατορική Σας Μεγαλειότητα να δείξετε ελεημοσύνη στους φτωχούς υπηκόους της περιοχής μας μέσω της μη κατάσχεσης των Βλάχων, Γεωργιανών και αιχμαλώτων γεννημένων από εκείνους, οι οποίοι δεν ανήκουν στη Ρωσία, προκειμένου να είναι ευχαριστημένοι και οι κάτοικοι της Κριμαίας» [61].

Εν τω μεταξύ, ο Ρουμιάντσεβ έλαβε μέτρα για τη συμφιλίωση με τον Χάνο, ο οποίος επέστρεψε από το Μπαχτισισαράι στα τέλη Αυγούστου. Στην επιστολή του προς τον Χάνο από 2 Σεπτεμβρίου έγραφε, ότι εξεπλάγη πολύ όταν έμαθε από την επιστολή του για τις επιφυλάξεις του σχετικά με τον εκπατρισμό των χριστιανών. Η Ρωσική Αυτοκρατορία ποτέ δεν είχε ασκήσει οποιαδήποτε βία ή εξαναγκασμό όχι μόνο προς τους ελεύθερους πολίτες, αλλά και προς τους σκλάβους. Ο Στρατάρχης προσπαθούσε να πείσει τον Χάνο, ότι η Αικατερίνη Β' επέτρεψε στους χριστιανούς να μεταναστεύσουν στη Ρωσία κατόπιν δικής τους παράκλησης και οικειοθελούς επιθυμίας, λόγω των συνεχών απειλών από την πλευρά των Τατάρων. Λόγω τέτοιων περιστάσεων η Ρωσική Αυτοκρατορία δεν μπορούσε να αρνηθεί στους ομόθρησκους σε αυτήν την παράκληση. Ο δε Ρουμιάντσεβ απαγόρευε κατηγορηματικά στα ρωσικά στρατεύματα να εξαναγκάζουν τους χριστιανούς προς τον εκπατρισμό [62].

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι ενέργειες των ρωσικών στρατευμάτων στην υπόθεση της εξόδου των χριστιανών δεν είχαν πάντα παρακλητικό χαρακτήρα. Ακριβώς αυτό ανέφερε στον Ρουμιάντσεβ ο Σαγκίν Γκιρέι στην επιστολή από 7 Σεπτεμβρίου 1778. Υπενθύμιζε στον Στρατάρχη: «Η Υψηλότητά Σας με έπεισε ότι η βούληση της Αυτοκρατορικής Της Μεγαλειότητάς είναι να εκπατριστούν μόνο εκείνοι οι χριστιανοί οι οποίοι συμφωνούν οικειοθελώς, όμως ο Στρατηγός Σουβόροβ και ο Σταθμάρχης Κονσταντίνοβ, παραλείποντας αυτό, εξανάγκασαν πολλούς με απειλές, λέγοντας πως γνωρίζουν τι πράττουν» [63].

Στις 7 Σεπτεμβρίου 1778 ο Ρουμιάντσεβ στην επιστολή του προς τον Χάνο εξέφραζε ξανά την έκπληξη και τη λύπη του σχετικά με την ανησυχία του Χάνου περί του εκπατρισμού και το “πάγωμα” προς τον Στρατηγό Σουβόροβ και τον Σταθμάρχη Κονσταντίνοβ, με τους οποίους ο Σαγκίν Γκιρέι απέφευγε να έχει οποιαδήποτε σχέση. Σε απάντηση ο Χάνος πάλι παραπονέθηκε στον Ρουμιάντσεβ για το γεγονός ότι από την πλευρά τους οι Ρώσοι ασκούν εξαναγκασμό στους χριστιανούς ως προς την έξοδό τους από την Κριμαία και σαν απόδειξη υπέδειξε τη γραπτή αίτηση των Ελλήνων και των Αρμενίων περί της άρνησής τους να εκπατριστούν. Εξαιτίας αυτού ο Ρουμιάντσεβ την ίδια μέρα διέταξε κατηγορηματικά τον Σουβόροβ και τον Κονσταντίνοβ να αποφεύγουν την παραμικρή βία ή εξαναγκασμό [64].

Χωρίς να περιοριστεί στην καταγγελία του προς τον Ρουμιάντσεβ, ο Σαγκίν Γκιρέι έστειλε στην Αγία

Πετρούπολη αποστολή. Στην επιστολή του προς τον Δούκα Ν. Ι. Πάνιν από τις 8 Σεπτεμβρίου 1778 ο Ρουμιάντσεβ έγραφε ότι η έξοδος των χριστιανών στενοχώρησε πολύ τον Χάνο. Γι' αυτό δεν καθυστέρησε τα μέλη της αποστολής, αλλά τους προώθησε για να εξαλειφτούν οι αμφιβολίες του Χάνου και της κυβέρνησης ότι ο εκπατρισμός πραγματοποιείται λόγω προσωπικής επιθυμίας κάποιου, και ότι εκείνοι με τις αξιώσεις τους πάντα έχουν ελεύθερη πρόσβαση στη ρωσική αυλή. Αυτό έπρεπε να γίνει διότι ο Χάνος προκαλούσε υποψίες όσον αφορά την ειλικρίνεια της στάσης του απέναντι στη Ρωσία, και οι συνέπειες αυτού θα μπορούσαν να δυσκολέψουν ακόμα περισσότερο τις σχέσεις με τους Τατάρους [65].

Επιτέλους, στις αναφορές από τις 16 Σεπτεμβρίου 1778 προς τον Ποτιόμκιν και από τις 18 Σεπτεμβρίου προς τον Ρουμιάντσεβ ο Σουβόροβ ενημέρωνε: «Η έξοδος των χριστιανών ολοκληρώθηκε. Και από τα δύο φύλα έφυγαν στον Νομό Αζόβσκι 31.098 ψυχές» [66]. Για την έξοδο των χριστιανών ξοδεύτηκαν 130 χιλιάδες ρούβλια.

Μετά την έξοδο των χριστιανών οι ταραχές ανάμεσα στους Τατάρους συνεχίζονταν και εκφράζονταν με διαφορετικούς τρόπους. Η κυβέρνηση της Κριμαίας στην παράκλησή της προς τη ρωσική κυβέρνηση από τις 28 Σεπτεμβρίου 1778, υποδεικνύοντας τη μεγάλη διαταραχή σε δημόσιες υποθέσεις και την πτώχευση του πληθυσμού μετά την ανακοίνωση της ανεξαρτησίας του Χανάτου της Κριμαίας, παραπονοιόταν για τον εκπατρισμό των χριστιανών. «Το ότι από τη χερσόνησό μας όλοι οι πρώην υπήκοοι χριστιανοί εκτοπίστηκαν – δε διαφωνούμε», δηλώνοταν σ' εκείνη την παράκληση, «διότι δε μας επιβαρύνει, αλλά το ότι οι σκλάβοι διάφορων εθνικοτήτων, που αγοράστηκαν από αξιωματούχους και τους άνηκαν, με το ζόρι εξορίστηκαν – αυτό μας στενοχωρεί ιδιαίτερα» [67].

Πιο έντονα έγραφαν γι' αυτό οι αξιωματούχοι του Χάνου στην παράκληση προς αυτόν την ίδια μέρα 28 Σεπτεμβρίου. Αυτοί δήλωναν ότι από την επιστολή του Ρουμιάντσεβ, την οποία τους εκφώνησε ο Χάνος, προκύπτει ότι σύμφωνα με τις εντολές της ρωσικής κυβέρνησης, από την Κριμαία μπορούσαν να εκπατριστούν μόνο εκείνοι οι χριστιανοί οι οποίοι το επιθυμούσαν οικειοθελώς. Όμως οι ντόπιοι διοικητές, παραβιάζοντας την εντολή αυτή, με το ζόρι εξόριζαν όχι μόνο τους υπηκόους, αλλά και τους χριστιανούς αιχμαλώτους, τους οποίους οι Τάταροι τους αγόρασαν με τα δικά τους χρήματα, γεγονός το οποίο έφερε σημαντική ζημιά στους τελευταίους. «Η Μεγαλειότητά Σας είναι μάρτυρας, ότι ακόμα και μετά τη λήψη της επιστολής από τον προαναφερόμενο Στρατηγό Στρατάρχη, οι στρατιωτικοί διοικητές, όπως και πριν, με το ζόρι εξόριζαν κόσμο, προκαλώντας σε μας αναπάντεχη προσβολή και πτώχευση» [68].

Οι αξιωματούχοι προειδοποιούσαν ότι εάν αυτή η τακτική συνεχιστεί μέχρι και την επόμενη χρονιά (1779 – Σημ. αρθρογρ.), τότε, λαμβάνοντας υπόψη

τις ήδη προκληθείσες ζημιές, «ούτε δυο άνθρωποι δε θα απομείνουν στην περιοχή, άρα πώς μπορούμε να ονομαζόμαστε ελεύθεροι και ανεξάρτητοι, εάν έτσι μας συμπεριφέρονται» [69]. Οι αξιωματούχοι παρακαλούσαν τον Χάνο να ενημερώσει τη ρωσική αυλή για την κατάσταση αυτή.

Εξαιτίας αυτού ο Χάνος με δυο επιστολές του προς τον Ρουμιάντσεβ από τις 28 Σεπτεμβρίου παρακαλούσε να μεριμνήσει για τη Χάρτα της Αικατερίνης Β' προκειμένου να κατευνάσει τον λαό, ο οποίος στενοχωρήθηκε πολύ με τις ενέργειες της ρωσικής κυβέρνησης. Την ίδια ώρα τα μέλη της κυβέρνησης της Κριμαίας παρακαλούσαν τον Ρουμιάντσεβ να μεριμνήσει για την ανταμοιβή στον Χάνο και στην κοινωνία για τις παρακληθείσες σε εκείνους ζημιές [70].

Όταν η έξοδος των χριστιανών πλησίαζε προς το τέλος, δύο βουλευτές από την Κοινότητα των Τατάρων, ο Σαλτάν-Μαχμέτ Μούρζα και ο Μαχμέτ-Σαχ Μούρζα, απεστάλησαν στην Αγία Πετρούπολη με διάβημα σχετικά με τις ενέργειες της ρωσικής εξουσίας. Ήρθαν σε επαφή με τη ρωσική αυλή και υπέβαλαν στην Αικατερίνη Β' την αίτηση των αξιωματούχων της Κριμαίας σχετικά με τον εκπατρισμό των χριστιανών.

Στις 11 Οκτωβρίου ο Σαγκίν Γκιρέι γράφει επιστολή προς τον Ρουμιάντσεβ, στην οποία παραπονιέται ότι «Η Υψηλότητά Σας με αξιοσεβάστη επιστολή με έπεισε ότι η ανώτατη βούληση της Αυτοκρατορικής Της Μεγαλειότητας είναι να εκπατριστούν μόνο εκείνοι οι χριστιανοί οι οποίοι συμφωνούν οικειοθελώς, για το οποίο ενημέρωσα τον Στρατηγό Σουβόροβ και τον Σταθμάρχη. Εκείνοι όμως, παραλείποντας αυτό, εξανάγκασαν πολλούς με απειλές, λέγοντας πως γνωρίζουν τι πράττουν» [71].

Κατόπιν εντολής της Αυτοκράτειρας ο Δούκας Μ. Ι. Πάνιν, ο οποίος διεύθυνε το Υπουργείο Εξωτερικών Υποθέσεων, στην επιστολή του προς τα μέλη της κριμαϊκής κοινότητας από 20 Νοεμβρίου 1778, έδωσε την εξής απάντηση εξ ονόματος της ρωσικής αυλής: όλος ο πληθυσμός της Κριμαίας ξέρε καλά τις εύνους και την καλοσύνη της ρωσικής αυλής. Ο Πάνιν διαβεβαίωνε τους αξιωματούχους ότι και στο μέλλον θα φροντίζει για τη διατήρηση της χαρισθείσας ελευθερίας, ασφάλειας και υλικών προνομίων των Τατάρων. Ενώ η στάση της ρωσικής κυβέρνησης απέναντι στους χριστιανούς της Κριμαίας, κατά τη γνώμη του Πάνιν, δε μείωσε καθόλου το σεβασμό της προς την τοπική κοινότητα. Ο λόγος του εκπατρισμού των χριστιανών ήταν οι ταραχές που λάμβαναν χώρα στην Κριμαία, και οι χριστιανοί, για να προφυλάξουν τη ζωή τους, ήταν αναγκασμένοι να αιτήσουν την ένοπλη προστασία από την πλευρά της Ρωσίας. Λόγω των συνθηκών αυτών, ούτε ο χριστιανικός νόμος, ούτε η ανθρωπιά της Ρωσικής Αυτοκράτειρας δεν μπορούσαν να στερήσουν τη βοήθεια από τον ομόθηρσκο με τους Ρώσους λαό [72].

Οι βουλευτές της Κριμαίας, κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στην Αγία Πετρούπολη, απολάμβαν-

ναν μεγάλο σεβασμό από την πλευρά της ρωσικής αυλής. Έμειναν εκεί σχεδόν μισό χρόνο και επέστρεψαν στην Κριμαία μόνο στις 16 Μαρτίου του 1779. Για τα δώρα των βουλευτών και έξοδα φιλοξενίας από το ταμείο του Υπουργείου Εξωτερικών Υποθέσεων ξοδεύτηκε ποσό 8745 ρούβλια και 86 καπικές [73].

Στις 8 Μαρτίου 1779 ο Πάνιν στην επιστολή του προς την κοινότητα των Τατάρων επισήμανε ότι δεν υπάρχει ανάγκη για ξεχωριστή Χάρτα σχετικά με την ανεξαρτησία της Κριμαίας, διότι αυτή επιβεβαιώνεται με άλλα έγγραφα της Ρωσίας. Οι διοικητές των ρωσικών στρατευμάτων στην Κριμαία έλαβαν εντολή να μην εμπλέκονται σε εσωτερικές υποθέσεις του Χανάτου. Ενώ η κατοίκηση της χερσονήσου από νέους μετανάστες – είναι εσωτερική υπόθεση του Χανάτου. Η Ρωσία δεν αντιτίθενται στην ύπαρξη της εκπροσώπησης του Χανάτου στην αυλή της, αλλά το παρόν ζήτημα έπρεπε να επιλυθεί μετά τη διευθέτηση των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας. Σχετικά με την έξοδο των χριστιανών, ο Πάνιν το συνέδεε με τη δύσκολη τους κατάσταση στην Κριμαία, εξαιτίας αυτού η Ρωσία ήταν αναγκασμένη να τους παρέχει καταφύγιο [74].

Δεδομένου ότι ο Χάνος λόγω της εξόδου των χριστιανών έχασε τα έσοδά του, η Αυτοκράτειρα του απέστειλε 50000 ρούβλια. Το ίδιο ποσό έλαβαν και τα κοντινά προς εκείνον πρόσωπα [75].

Σύνοψη

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο εκπατρισμός των χριστιανών από την Κριμαία έγινε αποκλειστικά με την πρωτοβουλία της ρωσικής κυβέρνησης, ενώ τους χριστιανούς έπρεπε να τους πείσουν, να τους εκφοβίσουν, να τους υποσχεθούν διάφορα προνόμια, να δωροδοκηθούν οι κληρικοί για να ενθαρρύνουν ενεργά τους ανθρώπους να εκτοπιστούν, και οι αξιωματούχοι του Χανάτου για να μην εμποδίζουν τον εκπατρισμό.

Ο λόγος του εκπατρισμού, σύμφωνα με τα στοιχεία της αλληλογραφίας των Ρώσων αξιωματούχων, ήταν η προστασία των χριστιανών από την πιθανή εκδίκευση των Τατάρων, καθώς και των Τούρκων, εάν εκείνοι ξαφνικά αποβιβάσουν στην Κριμαία σε περίπτωση απόσυρσης από εκεί των ρωσικών στρατευμάτων. Ταυτόχρονα, η απόσυρση των ρωσικών στρατευμάτων θα ήταν αναγκαία, όπως υποδείκνυε η Αικατερίνη Β' στον Ρουμιάντσεβ, μόνο σε περίπτωση εάν ο Προζορόβσκι δε θα κατάφερνε να καταστέλλει τους εξεγερμένους με μια αποφασιστική κίνηση προκειμένου να δώσει δυνατότητα στα εξαντλημένα στρατεύματα να ξεκουραστούν. Σε περίπτωση όμως της ολοσχερής συντριβής της εξέγερσης των Τατάρων, δε θα χρειαζόταν η απόσυρση των στρατευμάτων, τότε επομένως δε θα υπήρχε και ανάγκη εκτοπισμού των χριστιανών.

Προφανώς, η απόφαση λήφθηκε βιαστικά, διότι, όπως αποδείχτηκε αργότερα, κανένας για αυτόν τον

εκπατρισμό δεν ήταν προετοιμασμένος. Αρχικά για την εγκατάσταση προτάθηκαν οι Νομοί Νοβοροσίτσκ και Αζόβσκι, ύστερα αποφασίστηκε ότι οι χριστιανοί θα εγκατασταθούν μόνο στον Νομό Αζόβσκι, διότι οι εκτάσεις, που προοριζόντουσαν αρχικά, αποδείχτηκαν κατειλημμένες. Ο εκπατρισμός συνοδευόταν από έλλειψη των πιο αναγκαίων, με αφάνταστες δυσκολίες στα μέρη όπου έπρεπε να ξεχειμωνιάσουν ώσπου να φτάσουν στον τελικό τους προορισμό, γεγονός που οδήγησε σε σημαντική θνησιμότητα ανάμεσα στους χριστιανούς και άλλους εκτοπισμένους.

Παραμένει ασαφές από τις πηγές κατά πόσο αληθής ήταν η απειλή από την πλευρά των Τατάρων και των Τούρκων προς τον χριστιανικό πληθυσμό. Οι ίδιοι οι χριστιανοί δεν αντιλαμβάνονταν τέτοια απειλή. Με εξαίρεση των χριστιανών, οι οποίοι σύμφωνα με τις πηγές, αφού προσαρτήθηκαν στα ρωσικά στρατεύματα, ασχολιόταν με λεηλασίες και βιαιοπραγίες εναντίον των Τατάρων. Ακριβώς αυτό το μέρος του πληθυσμού διενεργούσε ενεργή προπαγάνδα υπέρ του εκπατρισμού στη Ρωσική Αυτοκρατορία. Το μεγαλύτερο μέρος των χριστιανών, συμπεριλαμβανομένων και των Ελλήνων, δεν έπαιρνε μέρος σε αυτές τις λεηλασίες, συνεπώς δεν αισθάνονται κάποιο φταίξιμο. Για το λόγο αυτό οι προπαγανδιστές αναγκάζονταν να λένε ψέματα και να εκφοβίζουν τον κόσμο, παραδείγματος χάρη, επινοώντας ότι ο Χάνος παραχώρησε τους χριστιανούς στην Αυτοκράτειρα και εάν εκείνοι αρνηθούν να εκπατριστούν, θα τιμωρηθούν σκληρά τόσο από την πλευρά του Χάνου, όσο και από τους Ρώσους στρατιωτικούς.

Οι κληρικοί επίσης αναγκάζονταν να χρησιμοποιούν την εξουσία τους (εδώ πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο κλήρος στην Κριμαία ιστορικά ασκούσε πάνω στους χριστιανούς και την κοσμική εξουσία, γεγονός που έβρισκε αντίκτυπο στα φερμάνια του Σουλτάνου) και το κύρος τους, για να πείσουν τον κόσμο να πουλήσουν τις περιουσίες τους και να εκπατριστούν. Πολλοί χριστιανοί (συμπεριλαμβανομένων και των κληρικών) απευθύνονταν προς τους Τατάρους αξιωματούχους με παράκληση να εμποδίσουν τον εκπατρισμό.

Όπως προκύπτει από τις πηγές, υπήρχε στιγμή όταν οι χριστιανοί – κάτοικοι παραθαλάσσιων και ορεινών οικισμών – αρνήθηκαν να εκπατριστούν, και ο Σουβόροβ αναγκάστηκε να λάβει δραστικά μέτρα για να τους μεταπείσει. Οι ίδιοι οι αξιωματούχοι της Κριμαίας διαβεβαίωναν ότι κανένας χριστιανός δε θα πληγεί από την εκδίκευση των Τατάρων, ενώ ο Χάνος έδινε το λόγο του στον Σουβόροβ σχετικά με αυτό. Μάλλον, οι απειλές αυτές ήταν περισσότερο φανταστικές, οι ίδιοι οι χριστιανοί δεν τις ένιωθαν καθόλου.

Ένα από τα κίνητρα μπορεί να ήταν η αναγκαιότητα της διατήρησης της εικόνας της Αικατερίνης, ως προστατίσας των χριστιανών, την οποία τη χρειαζόταν εν όψει του αναπόφευκτου πολέμου με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Κατά τη διάρκεια αυτού του πολέμου εκείνη υπολόγιζε ότι οι χριστιανοί – υπήκοοι

της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας – θα υποστηρίξουν τις κατακτητικές της εκστρατείες.

Παρά το γεγονός ότι η μετανάστευση από εξωτερικής πλευράς γινόταν οικειοθελώς, οι χριστιανοί δέχονταν μεγάλη ψυχολογική πίεση, η οποία εκφραζόταν σε απειλές ότι οι Τούρκοι και οι Τάταροι θα τους σφάζουν, ότι ο Χάνος τους παραχώρησε στην Αυτοκράτειρα και σε περίπτωση άρνησης θα τιμωρηθούν σκληρά όσο από την πλευρά του Χάνου τόσο και της Αυτοκράτειρας. Οι πηγές επιβεβαιώνουν ότι λάμβαναν χώρα και οι μέθοδοι σωματικής βίας, οι οποίες όμως δεν είχαν τις ίδιες διαστάσεις με τις ψυχολογικές.

Δεν τεκμηριώνεται επαρκώς η άποψη σχετικά με την επιθυμία να υπονομευτεί η οικονομία του Χανάτου. Αυτός ο λόγος, ως στόχος του εκπατρισμού, δεν αναφέρεται καν στα έγγραφα των Ρώσων αξιωματούχων, παρά το γεγονός ότι είναι πολύ ειλικρινείς σε αυτά. Παραδείγματος χάρι, ο Ρουμιάνσεβ, προτείνοντας στην Αικατερίνη το σχέδιο της προσάρτησης της Κριμαίας στη Ρωσία, υπονοεί στην ουσία τη σωματική εξόντωση ή την εκδίωξη των Τατάρων της Κριμαίας και την κατοίκηση της χερσονήσου από πιστούς μικροαστούς. Συγχρόνως, το σχέδιό του δεν περιέχει ούτε μια λέξη όσον αφορά την υπονόμηση της οικονομίας του Χανάτου. Σύμφωνα με αξιωματούχους της ρωσικής κυβέρνησης, η οικονομία του Χανάτου υπονομεύθηκε σε τέτοιο βαθμό ώστε εξαρτιόταν εξ ολοκλήρου από το ρωσικό θησαυροφυλάκιο.

Ο ισχυρισμός ότι οι χριστιανοί ασκούσαν σημαντική επιρροή στην οικονομία του Χανάτου είναι υπερβολικός. Ισχυρίζεται ότι ήταν οι μόνοι φορολογούμενοι, όμως, σύμφωνα με τη φορολογική μεταρρύθμιση, την οποία πραγματοποίησε ο Σαγκίν Γκιρέι, όλοι πλήρωναν φόρους ανεξαρτήτως από τη θρησκεία τους. Από τις πηγές προκύπτει, ότι σχεδόν όλοι οι Αρμένιοι, και πιθανόν, οι Έλληνες αστοί ασχολούνταν με εμπόριο, ενώ οι Έλληνες χωρικοί – κυρίως με κηπευτική και αμπελουργία. Ταυτόχρονα, από τις πηγές προκύπτει ότι πολλοί χριστιανοί ήταν τόσο φτωχοί που το ταμείο της Ρωσίας αναγκάστηκε να πληρώσει τα χρέη τους, και αρκετά μεγάλα. Επιπλέον, όλη η ακίνητη περιουσία των χριστιανών που δεν πουλήθηκε, παραχωρήθηκε στο Χάνο σαν αποζημίωση.

Συγχρόνως, το θησαυροφυλάκιο της Ρωσίας με κάθε τρόπο αντιστάθμιζε στον Χάνο και στους αξιωματούχους της Κριμαίας τις απώλειές τους. Άρα τις απώλειες υπέστη πιο πολύ το θησαυροφυλάκιο της Ρωσίας παρά η οικονομία του Χανάτου. Και από τις ίδιες πηγές προκύπτει ότι οι Τάταροι θλίβονταν όχι εξαιτίας της εξόδου των ελεύθερων χριστιανών και των αιχμαλώτων πολέμου, διότι γράφουν ότι αυτό «δε τους θλίβει». Εκείνοι «προσβλήθηκαν» πολύ ότι με το ζόρι τους πήραν αγορασμένους σκλάβους διάφορων εθνικοτήτων. Ήταν αγανακτισμένοι διότι η Αυτοκράτειρα δεν τηρεί τον «ιερό» της λόγο σχετικά με την ανεξαρτησία του Χανάτου και τις εγγυήσεις ότι εκείνο θα διοικείται αυτόνομα.

Οι υποστηρικτές του οικειοθελή χαρακτήρα του εκπατρισμού βασίζουν τα συμπεράσματά τους πάνω στις παρακλήσεις του Μητροπολίτη Ιγνάτιου προς την Αικατερίνη Β' και την Ιερά Σύνοδο το 1771-1772. Όμως πρέπει να σημειωθεί ότι στις επιστολές του Μητροπολίτη πρόκειται μόνο για την αποδοχή των χριστιανών στους υπηκόους της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, και όχι για τον εκπατρισμό στη Ρωσία. Σε αντίθεση με αυτές, ο εκπατρισμός των Ελλήνων εξισώνεται ακόμα με απέλαση. Ο ισχυρισμός αυτός προκαλεί αμφιβολίες, διότι σύμφωνα με τις πηγές, πρόκειται για την πειθώ των χριστιανών από τους εκπροσώπους της αυτοκρατορίας για την έξοδο από την Κριμαία, την πληρωμή των χρεών τους, την υποσχέση διαφόρων προνομίων, το οποίο δεν ταιριάζει με απέλαση.

Επομένως, τα έγγραφα για άλλη μια φορά επιβεβαιώνουν την αλήθεια, ότι η εμπλοκή των δυνατών κρατών σε υποθέσεις των πιο αδύναμων υπό το πρόσημο της προστασίας κάποιου μέρους του πληθυσμού τους, αποτελεί μόνο την αφορμή για την επέκταση των εδαφών τους ή της σφαίρας επιρροής τους.

Μετάφραση: **Νάντια Ζαλέβσκα**

Επιμέλεια: **Γαλήνη Μασλιούκ**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία: Επιστολές, γράμματα, αναφορές και εκθέσεις: Σε 4 τόμους. Αγία Πετρούπολη, 1885-1889.
- 2) Καλογέροβ Σ. Α. Έγγραφα σχετικά με την ιστορία των Ελλήνων της Αζοφικής: Σε 4 τόμους. Τόμος 1: Από την Κριμαία μέχρι την Ελληνική περιοχή της Μαριούπολης (1652 1783). Ντόνετσκ: ΕΠΕ «Γιούγκο-Βοστόκ, LTD», 2008. Σελ. 38.
- 3) Η Μαριούπολη και τα περίχωρά της. Η Μαριούπολη. 1892. Σελ. 39-40.
- 4) Ντρουζίνινα Ε. Ι. Τα Βόρεια παράλια της Μαύρης Θάλασσας το 1775-1800. Μόσχα, 1959. Σελ. 110-113.
- 5) Ντρουζίνινα Ε. Ι. Η ειρήνη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή 1774. Σελ. 272.
- 6) Το ίδιο. Σελ. 320-324.
- 7) Κορομπκόβ Ν. Μ. Στρατάρχης Π. Ρουμιάντσεβ-Ζαντουναΐσκι. Μόσχα, 1944. Σελ. 596.
- 8) Ντρουζίνινα Ε. Ι. Η ειρήνη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή 1774. Σελ. 325-328.; Η Κριμαία: το παρελθόν και το παρόν. Μόσχα, 1988. Σελ. 28-32.
- 9) Σμιρνόβ Β. Ντ. Το Χανάτο της Κριμαίας υπό τη σκέπη της Οθωμανικής Πύλης τον XVIII αιώνα. Οδησός, 1889. Σελ. 139.
- 10) Λασκόβ Φ. Σαγκίν Γκιρέι, ο τελευταίος Χάνος της Κριμαίας. Κίεβο, 1886. Σελ. 27.
- 11) Το ίδιο. Σελ. 28.
- 12) Απόσπασμα από: Σολοβιόβ Σ. Μ. Η ιστορία της Ρωσίας από τα αρχαία χρόνια. Βιβλ. 15. Τόμος 29. Σελ. 244.
- 13) Το Κρατικό Στρατιωτικό και Ιστορικό Αρχείο της Ρωσίας (στη συνέχεια – ΚΣΙΑΡ). Το Στρατιωτικό και Επιστημονικό Αρχείο (στη συνέχεια ΣΕΑ) Φάκελος (στη συνέχεια – Φκλ.) 186. Σελ. 10-11.
- 14) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 186. Σελ. 12.
- 15) Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 97.
- 16) Το ίδιο. Τόμος 2. Σελ. 98.

- 17) Το ίδιο. Τόμος 2. Σελ. 225.
- 18) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 209. Σελ. 55-55 οπισθόφυλλο (στη συνέχεια – οπ.).
- 19) Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. 1887. – Τόμος 3. Σελ. 171, ΚΑΑΕΡ. 16. Περιγραφή (στη συνέχεια – Περ.) 1. Φκλ. 588. Μέρος 12. Σελ. 381.
- 20) Το Κρατικό Αρχείο Αρχαίων Εγγράφων της Ρωσίας (στη συνέχεια – ΚΑΑΕΡ). 16. Περ. 1. Φκλ. 800. Σελ. 1-1 οπ., Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. – Τόμος 2. Σελ. 319-320.
- 21) ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1. Φκλ. 800. Σελ. 3-3 οπ., Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. – Τόμος 2. Σελ. 320-322.
- 22) ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1. Φκλ. 588. Σελ. 473, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. – Τόμος 2. Σελ. 322.
- 23) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 213. Σελ. 315 οπ., ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1. Φκλ. 588. Μέρος 13. Σελ. 473, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 351-352.
- 24) Η Κριμαία: το παρελθόν και το παρόν / Συντάκτες: Γ. Αγαντζάνοβ, Α. Σάχαροβ. Μόσχα, 1988. Σελ. 79-80.
- 25) Μπουχάροβ Ντ. Η Ρωσία και η Τουρκία. Αγία Πετρούπολη, 1878. Σελ. 129-130.
- 26) Ντένικοβ Ρ. Τ. Από το υποτελές Χανάτο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έως το Κυβερνείο της Ταυρίδας στη σύνθεση της Ρωσίας // Ιστορία πατρίδας. – 1999, № 5. Σελ. 82.
- 27) ΡΦΦΕΡ. 16. Περ. 1. Φκλ. 588. Μέρος 13. Σελ. 471.
- 28) Το ίδιο.
- 29) Το ίδιο.
- 30) Το ίδιο.
- 31) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 29, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 561.
- 32) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 29, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 561.
- 33) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 208. Σελ. 29 οπ., Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 562.
- 34) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 208. Σελ. 162-162 οπ., ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1.- Φκλ. 588. Μέρος 13. Σελ. 352-353; Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 579-580.
- 35) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 30-30 οπ.
- 36) Το ίδιο.
- 37) Το ίδιο.
- 38) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 208. Σελ. 165, ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1.- Φκλ. 588. Μέρος 13. Σελ. 352, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 581.
- 39) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 208. Σελ. 165, ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1.- Φκλ. 588. Μέρος 13. Σελ. 352, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 581.
- 40) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 30, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 581.
- 41) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 208. Σελ. 167, ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1.- Φκλ. 588. Μέρος 13. Σελ. 341, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 582.
- 42) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 208. Σελ. 168., ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1.- Φκλ. 588. Μέρος 13. Σελ. 340, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 583.
- 43) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 38.
- 44) Το ίδιο.
- 45) Το ίδιο. Σελ. 40.
- 46) Το ίδιο. Σελ. 35.
- 47) Το ίδιο. Σελ. 33.
- 48) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 208. Σελ. 164, ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1. Φκλ. 588. Μέρος 13. Σελ. 350, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 588.
- 49) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 208. Σελ. 164, ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1. Φκλ. 588. Μέρος 13. Σελ. 350, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 588.
- 50) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 27, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 597.
- 51) Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 594-595.
- 52) Το ίδιο. Σελ. 596-597.
- 53) Το ίδιο. Σελ. 597.
- 54) Το ίδιο. Σελ. 598.
- 55) Το ίδιο. Σελ. 599-600.
- 56) Το ίδιο. Σελ. 600-604.
- 57) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 37-39, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 609-610.
- 58) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 208. Σελ. 172-173, ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1. Σελ. 588. Μέρος 13. Σελ. 335-339, Το Αρχείο του Πρίγκιπα Βοροντσόβ. Μόσχα, 1880. Βιβλ. 24. Σελ. 291-292, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 608-610.
- 59) Το Αρχείο της Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσίας. 132/2. Φκλ. 252. Σελ. 422 οπ., Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 618-619.
- 60) Οι επιστολές και τα έγγραφα του Σουβόροβ: Σε 2 τόμους. Τόμος 1. Οι επιστολές 1764-1781 / Επεξηγήσεις και σημειώσεις του Β. Αλεκσέεβ. Πετρούπολη, 1916. Σελ. 123-124.
- 61) Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 3. Σελ. 68-70.
- 62) Το ίδιο. Τόμος 2. Σελ. 685.
- 63) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 25-25 οπ.
- 64) Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 698.
- 65) Σουντιένκο Μ. Ο. Το Στρατιωτικό Αρχείο του Δούκα Ρουμιάντσεβ-Ζαντουνάισκι // Οι Αναγνώσεις του Συλλόγου της Ιστορίας και των Αρχαιοτήτων της Ρωσίας. 1875. Τόμος IV. Σελ. 94-95.
- 66) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 208. Σελ. 276, ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1. Σελ. 588. Μέρος 13. Σελ. 370-371, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 710.
- 67) ΚΑΑΕΡ. 16. Περ. 1. Φκλ. 588. Μέρος 13. Σελ. 417-417 οπ.
- 68) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 21, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 747.
- 69) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 21-23, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 747-748.
- 70) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 24-24 οπ., Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 749-750.
- 71) ΚΣΙΑΡ. ΣΕΑ. Φκλ. 211. Σελ. 25.
- 72) Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 2. Σελ. 895-897.
- 73) Ντουμπρόβιν Τόμος 3, Αγία Πετρούπολη, 1887. Σελ. 73-75.
- 74) Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Αγία Πετρούπολη, 1887. Τόμος 3. Σελ. 66-68.
- 75) Σουντιένκο Μ. Ο. Το Στρατιωτικό Αρχείο του Δούκα Ρουμιάντσεβ-Ζαντουνάισκι // Οι Αναγνώσεις του Συλλόγου της Ιστορίας και των Αρχαιοτήτων της Ρωσίας. 1875 – Τόμος IV. Σελ. 107-108, Ντουμπρόβιν Ν. Η προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία. Τόμος 3. Σελ. 157-158.